

1960'da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşundan 2004 Annan Planı'na Kadar Olan Süreçte Kıbrıs Meselesi¹

The Cyprus Issue In The Period From Establishment Of Cyprus Republic In 1960 To The 2004 Annan Plan

Vasfiye ÇELİK * İlker ÇELEBİ **

Makale Geliş Tarihi / Received :19.11.2020
Makale Kabul Tarihi / Accepted :27.11.2020

ÖZET

Stratejik konumu dolayısıyla tarih boyunca önemini koruyan Kıbrıs, 1571'den 1878'e kadar Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde kalmıştır. 1878'den sonra ise Kıbrıs'ın yönetimi belli şartlar çerçevesinde İngiltere'ye devredilmiş ancak İngiltere adayı 1914 yılında ilhak etmiştir. İngiltere'nin bu hareketine karşın yaşanan gelişmeler neticesinde 1960 yılında Türkiye, İngiltere ve Yunanistan garantörlüğünde Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Ancak bu devlet Rumların anlaşmalara aykırı hareket etmesi ve adadaki Türklere saldırması sonucunda 1963 yılında son bulmuştur. 1974'e kadar geçen süreçte Türkler adada ciddi baskılara uğramış ve sonuç olarak 1974 yılında Türkiye'nin garantörlük hakkını kullanarak Kıbrıs Barış Harekatını icra etmesi ile adadaki Türklerin can ve mal güvenliği sağlanmıştır. 1983 yılında kurulan KKTC ile de Kıbrıs Türk halkı artık bir devlet nezdinde temsil edilmeye başlanmıştır. Bu yıldan sonra yapılan toplumlara müzakereler ise GKRY'nin uzlaşmazlık politikası nedeniyle hiçbir sonuca varamamıştır. 1990'dan sonra Avrupa Birliği'nin de Kıbrıs konusuna dahil olmasıyla yeni bir siyasi konjonktür ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada Kıbrıs'ın siyasi tarihi, 2004 Annan Planı sürecine kadar yaşanan gelişmeler ve AB'nin Kıbrıs politikası irdelenmeye çalışılmıştır. Sonuçta ise Türkiye ve KKTC'nin yeni bir politika belirleyerek KKTC'nin tanınması için diplomatik girişimlere başlaması gerektiği düşünülmektedir.

Anahtar Kavramlar: *Türkiye, KKTC, AB, Müzakereler, Politika*

ABSTRACT

Cyprus, which has maintained its importance throughout history due to its strategic location, remained under the sovereignty of The Ottoman State from 1571 to 1878, the administration of Cyprus was transferred to England under certain conditions, but the British annexed the island in 1914. As a result of the developments which is taking place this movement of England Cyprus Republic was founded under the guarantor of Turkey, England, Greece but this state ended in 1963 as a result of Rum's attack the Turks on the island and act contrary to the agreements. Turks suffered severe repression on the island in the period until 1974 and as a result, with the Turkey practice the Cyprus Turkish Peace Operation by using the right of guarantee in 1974, the security of life and property of Turks on the island was provided. With the TRNC established in 1983. The Turkish people of Cyprus started to be represented before a state. Inter-communal negotiations made after this year could not reach any results due to the conflict policy of the GASC. After 1990, a new political conjuncture emerged with the inclusion of the European Union in the issue. In this study, Cyprus political history, developments which was lived until 2004 Annan Plan and Cyprus policy of EU was tried to be investigated. At the end it is thought that Turkey and TRNC should begin diplomatic initiatives for the recognition of the TRNC by setting a new policy.

Keywords: *Turkey, TRNC, EU, Negotiations, Policy*

¹ Bu çalışma, Kıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim dalında yazılan tezden üretilmiştir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kıkkale Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, vasfiyeynep@hotmail.com, ORCID No: 0000-0002-2176-892X

** Kıkkale Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, ilkercelebi1994@gmail.com, ORCID No: 0000-0001-7981-8339

GİRİŞ

Kıbrıs'a sadece Doğu Akdeniz'in tam ortasında bulunan bir ada olarak bakmak hatalı olur. Bu küçük ada aynı zamanda jeopolitik ve jeostratejik konumu itibarıyla üzerinde oyunlar oynanan bir satranç tahtasıdır. Kıbrıs'ın, Ortadoğu bölgesinin hemen yanı başında bulunması, enerji kaynaklarının çevresinde yer alması ve adaya sahip olan devletin Türkiye'den Mısır'a, Lübnan'dan İran'a uzanan hattı rahat bir şekilde kontrol edecek olması adanın önemini daha çok artırmaktadır. Türkiye'ye 40, Suriye'ye 60, Mısır'a 240 mil uzaklıkta olan bu ada bölge ve bölgede hakimiyet kurmak isteyen güçler açısından oldukça önemlidir. (Çeçen, 2005, s. 21). Türkiye açısından ise hem anavatan topraklarının güvenliği, hem Doğu Akdeniz'deki ekopolitik ve enerjipolitik, hem de adada ki öz kardeş Kıbrıs Türk halkının can ve mal güvenliğinin sağlanması açısından Kıbrıs adası oldukça önem arz etmektedir. Adanın Türk Milleti dışında yabancı bir başka gücün eline geçmesi durumunda Türkiye çok büyük bir güvenlik problemi yaşayabilir.

Kıbrıs 1571 yılında Osmanlı Devleti'nin egemenliğine geçmesinden sonra 1878 yılına kadar en huzurlu ve sakin yıllarını yaşamıştır. 1878 yılında Kıbrıs, İngiltere'ye egemenliği Osmanlı Devleti'nde kalması koşuluyla devredildikten sonra İngilizler Birinci Dünya Savaşı sırasında tek yanlı bir şekilde adayı ilhak etmişlerdir. Daha sonra 2. Dünya Savaşından sonra sömürgelerinden çekilen İngiltere 1960 yılında Kıbrıs'tan da çekilmiş adada yaşayan Türk ve Rum halklar anlaşmalarla ortak bir devlet kurmuştur. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'de bu devlete garantör olmuştur. Ayrıca İngiltere adada 2 tane de üsse sahiptir. Ancak bu devletin ömrü kısa sürmüş Rumların, Kıbrıs'taki Türk halkına baskıları ve saldırıları sonucu 1963 yılında, ortada 1960'da kurulan devlet kalmamıştır. Türkiye'nin garantörlük hakkından yararlanarak gerçekleştirdiği 1974 Kıbrıs Barış Harekatı ile yıllardır baskı altında olan adanın asli unsuru Kıbrıs Türk Halkı can ve mal güvenliğini anavatan Türkiye ile birlikte sağlamıştır. GKRY'nin anlaşmazlık politikası gütmesi ve sürekli konuyu uluslararası kuruluşlara götürüp kendi lehlerinde bir karar almaya çalışması üzerine 1983 yılında Kıbrıs Türk Halkı KKTC'yi ilan etmiştir.

1983'den sonra gerçekleştirilen toplumlararası görüşmelerde bir sonuç vermemiştir. 1990'dan sonra Kıbrıs konusuna Avrupa Birliği de müdahil olmuştur. Bu makalemizde Türkiye için bu kadar önemli olan Kıbrıs'ın geçmişine ve siyasi gelişmelerine bakılacak. Adada yaşanan olaylar geniş bir şekilde irdelenecektir. Ayrıca Avrupa Birliği'nin sürece nasıl dahil olduğu ve izlediği Kıbrıs politikası detaylı bir şekilde anlatılacaktır.

1. 1960 KIBRIS CUMHURİYETİ KURUCU ANTLAŞMALARINA KADAR KIBRIS'IN GENEL TARİHÇESİ

Akdeniz'in kuzeydoğu köşesinde yer alan Kıbrıs 9283 kilometrekarelik yüzölçümü ile Sicilya ve Sardunya'dan sonra Akdeniz'de yer alan üçüncü büyük adadır. Kıbrıs adası şekil itibarıyla bir ceylan postuna benzemektedir. Adanın ismi konusunda çok çeşitli söylemler vardır. Kıbrıs isminin İbranice "*Kopher*" kökünden ileri geldiği iddia edilmektedir. Bazı araştırmalara göre ise eski çağlarda adada bulunan bakır madenleri nedeniyle adaya "*Cyprus*" ismi verilmiştir. Bizanslılar bakıra "*Cyprum*" diyorlardı. Bazı araştırmacılar ise bunun aksini iddia edip bakıra "*Cyprum*" denilmesinde adanın isminden faydalandığını ileri sürmektedirler. Başka yazarlar ise Kıbrıs'ın ismini, adada çok bol bulunan Selvi (Cypress) ağaçlarından aldığını ileri sürmektedirler. Ayrıca eski

çağlarda Kıbrıs'a başka isimlerde verilmiştir. Bunlar arasında "Acamis", "Amathusia", "Baphia", "Afrodisia", "Acrosa", "Collinia", "Cerastes" gibi isimler yer almaktadır (Zia, 1975, s.1-2).

Kıbrıs tarih boyunca çeşitli devletlerin egemenliği altına girmiştir. Elimizde olan bilgilere göre Kıbrıs'ın tarih sahnesine çıkışı M.Ö 1450 senesinde Eski Mısırlıların egemenliği altına girmesiyle başlar. Mısırlılardan sonra adayı Hintliler fethetmiştir. M.Ö 350'de Persler adaya hakim olmuştur. Daha sonra sırasıyla Finikeliler ve Asurlularda adanın hakimi olmuştur. M.Ö 58 yılında ada Romalıların egemenliği altına giriyor. Roma İmparatorluğunun M.S 395 yılında ikiye ayrılmasından sonra ada Doğu Roma İmparatorluğunun denetimi altında kalıyor. M.S 632 yılında Araplar hakim olmakla birlikte tam bir egemenlik kuramıyorlar. Haçlı seferleri esnasında 1191 yılında ada bu sefer İngiliz Kralı Aslan Yürekli Richard'ın denetimine girdi. Ancak Kral adayı önce Templer Şovalyelerine daha sonra ise 1186'dan itibaren Kudüs Kralı ünvanını taşıyan ve Kudüs'ü Salahaddin'e karşı kaybeden Guy De Lusignan'a bıraktı. Böylece Kudüs'ten kaçan bir çok Fransız Kıbrıs'a yerleştirdi. Lusignanlar adayı 1489 yılına kadar ellerinde tuttular ve adada Katolik dinini yaygınlaştırdılar. Bu arada Cenevizlilerde adanın bir kısmını denetimleri altında bulunduruyorlardı. Memlûklülerde bu dönem içinde adanın bazı bölümlerinde etkili oldular ve İslam eserleri bıraktılar. 1432 yılından itibaren adada artık Venedik egemenliğinin geliştiği görülür (Manisalı, 2003, s.13-14; Zia, 1975, s.5).

Osmanlı Devletinin 1571 yılında Kıbrıs'ı fethetmesinden önce adayı Fransız asıllı Lusignan Şovalyeleri (1192-1489) ve İtalyan asıllı Venedikliler (1489-1571) idare ediyordu. Bu dönem Kıbrıs'ta Latin Egemenliği dönemi olarak tanımlanır. Bu dönemde Latin yöneticiler yerli halka büyük baskı uyguluyordu. Ortodoks Kilisesinin tüm yetkileri elinden alınmış, toprakları Katolik Kilisesine verilmişti. Tüm vergiler Katolik Kilisesi tarafından toplanıyordu. Ortodokslar sürgüne gönderiliyor ve Katolik Kilisesine bağlılık yemini etmeleri için zorlanıyorlardı. Dayanılmaz baskılara uğrayan yerli halk kurtuluş ümidini Osmanlı Devletinde görüyordu (Yolak, 1989: 13). 16. Yüzyılın sonlarına girilirken Rıfat Uçarol'un deyişiyle "Kıbrıs, Osmanlı İmparatorluğu'nun 3 kıtada uzanan sınırları içerisinde adeta devletin yumuşak karnının en hassas noktasında bir çibanbaşı olarak, devrin en güçlü deniz kuvveti olan Venedik'in elinde bulunuyordu." Adanın bu durumu Osmanlı Devleti için sakıncalı bir hal almıştı bu nedenle 1570 yılının sonbaharında Osmanlı Sultanı 2. Selim Kıbrıs'ı egemenliğine katmak için harekati başlattı. 1571 yılında Magosa'nın düşmesiyle Kıbrıs adası tamamen Osmanlı Devletinin egemenliğine geçmiştir (Gürel, 2020, s.16).

Kıbrıs Osmanlı egemenliğine geçtikten sonra adada Kıbrıs Beylerbeyliği kuruldu. Osmanlı yönetimi büyük çoğunluğu Ortodoks olan ada halkı tarafından memnuniyetle karşılandı. Padişah 2. Selim 7 Mayıs 1572 yılında yayınladığı bir fermanla yerli halka adil ve iyi davranılmasını emretti: "Yasaların uygulanmasında, vergilerin alınmasında, davaların görülmesinde, vesair hallerde, ada halkına zulmedilmeyip, adaletle işlem yapılmalı ve onlar korunmalıdır. Yerli halk bize Allah'ın emanetidir. Onlara kimsenin zulmetmesine izin vermeyeceksiniz." Osmanlı yönetimiyle birlikte Bizans döneminden beri adada geçerli olan serflik kaldırılmış, Kıbrıs halkı tarımsal üretime Osmanlı vatandaşı olarak katkıda bulunmaya başlamıştır. Osmanlı yönetimi yerli halka çok iyi davranmış ve geniş özgürlükler vermiştir. Ortodoks Kilisesi açılmış, özerkliği tanınmış ve yardım toplama yetkisi verilmişti. Feodalite sona erdirilip toprak köleliği kaldırıldı. Limanlar korsan gemilerinden temizlendi. Yargı ve güvenlik örgütleri kuruldu. Venedik ve Lusignan

aristokratlarının toprakları topraksız köylülere dağıtıldı (Gürel, 2020, s.16-17; Özakman, 2012, s. 14). Osmanlı adayı egemenliğine kattığında adada yaklaşık 150 bin yerli halk vardı. Kıbrıs'ta kalan Osmanlı askerlerine ek olarak Anadolu'dan çiftçi ve zanaatkar Türkler sapan, alet ve hayvanlarıyla birlikte getirilerek Kıbrıs'a yerleştirildi. Göçmen getirilen iller arasında Karaman, Sivas, Maraş, Tokat, Amasya gibi iller bulunmaktadır. Bugün ki Kıbrıs Türklerinin ataları Kıbrıs'ta kalmayı kabul eden 30.000 asker ile Anadolu'dan gelen 28.600 Türk'tür. Kıbrıs'ta 150.000 kadar da yerli halk vardı. Bundan sonra Osmanlı yönetimi adada imar faaliyetlerine başladı. Köprüler, camiler, su yolları, yollar, kütüphaneler, hanlar yapıldı. Yerli halkın yaşadığı köyler yanında, Türk köyleri de oluşmaya başladı. Bazı köylerde karma yapılı oldu. Kıbrıs barışın ve huzurun sağlandığı bir ada oldu (Özakman, 2012, s.14-15).

307 yıl Osmanlı egemenliğinde kalan Kıbrıs tarihinin en uzun ve istikrarlı dönemini yaşamıştır. Bu dönemde Kıbrıs, Osmanlı Devleti sayesinde gelişmiş ve yaşanılabilir bir yer haline gelmiştir. Osmanlı Devleti yönetimi kendi dönemlerinde yerli Kıbrıs halkını ve kültürünü muhafaza etmiş ve hiçbir asimilasyon politikası uygulamadan Kıbrıs'ın çok kültürlü yapısını korumuştur (Çeçen, 2005, s. 35). Ada huzur içindeyken 19. Yüzyılın başlarından itibaren Kıbrıs'ta yaşayan Rumlar “*enosis*”² düşüncesini yeşertmeye başladılar. Bu duruma Türkler tepki gösteriyordu. Bu sorunların Kıbrıs'ın kaderini etkilemesi Yunanistan'ın 1821 'de Osmanlı Devletine isyan etmesiyle başladı. Yunan isyancılara adadaki Rumlar başpiskopos aracılığıyla silah ve asker yardımıyla bulunuyorlardı. Bunun üzerine tedbir amaçlı, bu faaliyetlere katılan adadaki Rumlar sürgüne gönderilip cezalandırıldı. Roma da toplanan bu sürgünler 6 Aralık 1821 tarihinde bir bildiri yayınlayarak enosis talebinde bulundular. Ada Osmanlı yönetiminde kaldığı sürece bu girişimler başarısız olmuştur. Ancak 19. Yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı İmparatorluğunda işler iyiye gitmiyordu. 1877-1878 yıllarında Rusya ile yapılan savaşı kaybeden Osmanlı Devleti, Kıbrıs'ı emaneten İngiltere'ye bırakıyor. Karşılığında ise İngiltere, Osmanlı Devletini yeni bir Rus saldırısına karşı koruma sözü veriyor ve Kıbrıs'ı bu saldırılarda bir üs olarak kullanma amacıyla olduğunu söylüyordu (Öymen, 2017a, s.409).

Osmanlı Sultanı Abdülhamid 4 Haziran 1878 tarihli bu konvansiyonu onaylarken “*Hukuk-u şahaneme asla halel gelmemesi şartıyla muahedenameyi tasdik ederim*” diyerek Kıbrıs'ın Osmanlı toprağı olarak kalacağını kesin olarak belirtmişti. Konvansiyonun maddeleri şöyleydi (Gazioğlu, 2000, s. 17):

“*Madde 1*

Eğer Rusya, Kars, Ardahan, Batum veya bunlardan sadece birini elinde tutar ve eğer ilerde herhangi bir zaman Majeste Sultan'ın barış anlaşması ile kesin olarak saptanan Asya'daki topraklarından bir kısmını daha zapt etmeye kalkışır, İngiltere bu yerlerin silah kullanarak savunulması için Majeste Sultan'ın yardımına koşacaktır. Buna karşılık olarak Majeste Sultan, iki devlet arasında daha sonra kabul edilecek, gerek hükümetle ilgili ve gerekse bahis konusu doğu illerindeki Hristiyan ve diğer vatandaşların korunması için gerekli reformların yapılacağını İngiltere'ye vaad eder. İngiltere'nin, bu mukavelenin vecibelerini yerine getirebilmesi için gereken

² Enosis kelime anlamı itibariyle İlhak demektir. Ama Rum-Yunan siyasi literatüründe Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesini anlatmaktadır (İsmail, 2000, s.12)

önlemleri alabilmesi maksadıyla Majeste Sultan, Kıbrıs adasını İngiltere'ye devreder ve İngiltere tarafından yönetilmesine izin verir.

Madde 2

Bu mukavele tasvip ve tasdik olunduktan bir ay veya mümkünse daha kısa bir zaman içinde taraflar arasında teati edilecektir.

İki tarafın tam yetkili temsilcileri birer tanık olarak anlaşmayı imza ve temhir etmişlerdir.

1878 yılı 4 Haziran günü İstanbul'da ifa edilmiştir.

İMZA

İMZA

SAFFET

A.H. LAYARD”

Osmanlı İmparatorluğunun Kıbrıs'ın geçici olarak idaresini İngiltere'ye bırakmasının ardından adada ki Rumlar bu durumun enosis yolunda önemli bir aşama olduğunu düşündüler. Daha İngiliz Yüksek Komiseri adaya adım atar atmaz kendisini karşılamaya gelen başpiskopos başkanlığındaki Rumlar yönetim değişikliğini sevinçle karşıladıklarını İngiltere'nin *Adalar Denizi*³ gibi Kıbrıs'ı da Yunanistan'a vereceğine inandıklarını söylerler. İngiliz idaresindeki dönemde Rumlar bıkmadan usanmadan adaya gelen her İngiliz yetkilisine enosis taleplerini iletirler. Bu taleplere maruz kalan kişilerden biride o dönem adaya avam kamarası üyesi olarak 1907 yılında gelen eski İngiltere Başbakanı Winston Churchill'dir. İngiliz yönetimi adada yerleşmeye başladıkça adada ki Türkleri memuriyette emekliye sevk edip yerlerine Rum memurları tayin etmeye başladılar. Bunun sonucunda da adadaki Türklerden bir kısmı ekonomik sıkıntılardan dolayı Anadolu'ya göç etmeye başladı ve Kıbrıs'ta ki nüfus dengesi Türklerin aleyhine bozulmaya başladı. En sonunda da Osmanlı Devletinin Birinci Dünya Savaşı'na Almanya'nın yanında katılması nedeniyle 5 Kasım 1914 tarihinde İngiltere Kıbrıs'ı gayri hukuki bir şekilde tek yanlı olarak ilhak etti. Osmanlı Devleti bu ilhak'ı sadece protesto etmekle yetindi. Ayrıca İngiltere 1. Dünya Savaşın da yanlarında yer almaları şartıyla Kıbrıs'ı Yunanistan'a vermeyi de teklif etti. O güne kadar enosis'e karşı olduğunu söyleyen İngiltere kendi menfaat ve çıkarları için ani bir politika değişikliği yaparak Kıbrıs'ı gözden çıkardı. İngilizlerin tek şartı bir hafta içinde karar verilmesiydi. Ancak o dönemde ki Yunan Kralı I. Konstantin, Alman kökenliydi ve Alman İmparatoru II. Wilhelm'in de kuzeniydi. Yunanistan'ın Almanya ya savaş açması kolay değildi. Bir hafta içinde karar verilemeyince bu teklif te anlamını yitirdi. Daha sonra 1917 yılında Yunanistan da başbakanlığa gelen Venizelos İngiltere'nin yanında yer almayı kabul etse de İngilizler bir daha Kıbrıs'ı vermeyi teklif etmezler (Somuncuoğlu, 2002, s.33-35).

Birinci Dünya savaşıdan yenik ayrılan Osmanlı Devletine çok ağır şartlar içeren Sevr Antlaşması imzalatılır. Türk Milleti bu antlaşmayı reddeder ve Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde ulusal mücadeleye başlar. Kurtuluş savaşı kazanıldıktan sonra 23 Temmuz 1923 tarihinde

³ Adalar Denizi derken kastedilen Ege denizidir. Ege Denizi tabiri Yunan ve Rum ikilisi tarafından kullanılmaktadır. Bu denizin asıl ismi Adalar Denizidir. Nitekim Osmanlı Devleti bu alana Adalar Denizi demektedir. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da ders müfredatında bu alana Adalar Denizi denmekteydi (Özey, 2001, s. 30-35). Bizde burada asıl ismi olan Türkçe Adalar Denizi demeyi tercih ettik.

imzalanan Lozan Antlaşmasıyla itilaf devletleri tarafından resmen tanınan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Kıbrıs'ın da İngiliz mülkü olduğunu tanır. Lozan Antlaşmasınının 16, 20, 21, 30 ve 31. maddeleri Kıbrıs ile ilgilidir (Somuncuoğlu, 2002, s.36). Ancak dikkat edilmesi gereken husus Lozan Antlaşmasınının 16. Maddesi uyarınca İngiltere'nin egemenliği başka bir ülkeye devretmesi durumunda Kıbrıs'ın geleceği üzerinde Türkiye'nin de söz hakkı olacağını hükme bağlamış olmasıdır (Bilgin, 2014, s. 5).

Her ne kadar Kıbrıs'ta İngiliz yönetimi tanınmışsa da yeni kurulan Cumhuriyet adada ki Türkler'i her yönden desteklemiş ve adada ki Türkler de Atatürk Devrimlerini kendi toplumları arasında uygulamışlardır. Ankara bu olayları memnuniyetle karşılamıştır. Gazioğlu'nun Prof. Derviş Manizade'nin "*Kıbrıs-Dün, Bugün, Yarın*" adlı eserinden aktardığına göre Atatürk Kıbrıslı Türklerin anavatana olan bağlılık ve özlemleriyle yabancı bir yönetim altında kalmaktan duydukları acıyı biliyor Hatay'ın anavatana katılmasının dillendirildiği günlerde Kıbrıslı Saffet Engin'e Kıbrıs'ı kastederek "*Onunda sırası gelecek Saffet Bey*" demiştir (Gazioğlu, 2000, s. 274-275).

1923-1960 arasındaki İngiliz Yönetimi döneminde Rumlar enosis taleplerini artırarak devam ettirmişlerdir. Adada ki Türkler de buna tepkilerini her platformda dile getirmişlerdir. Ancak Kıbrıs meselesi asıl olarak 1950'ler de Kıbrıs Rumlarının ayaklanmalarının sonucunda ortaya çıkmıştır. Çünkü Kıbrıs bir "*Crown Colony*"⁴ idi ve Lozan antlaşmasında yer alan nüfus mübadelesinden etkilenmesi söz konusu değildi. Bu nedenle nüfus kısmen Türk kısmen de Rum olarak kaldı. 1954 yılında Kıbrıs Rumları İngiliz sömürge yönetimini devirmek için eylemlere başladıklarında başta Kıbrıs Türkleri ile bir ortaklık yapmak istediler çünkü o sırada Türklerde İngiliz yönetiminden sıkıntı duyuyorlardı. Ve ayrıca Rumlar İsviçre veya Lübnan modeli bir federasyon istiyordu. Ancak Kıbrıs Rum liderleri Makarios ve Grivas koyu bir Yunan milliyetçisiydi ve amaçları da iki toplumlu bağımsız bir devlet kurmak değil Kıbrıs Türklerine hiç yer vermeyen enosis ve adanın Yunanlaştırılması idi. Bu da hem Kıbrıs'ta ki hem de anavatandaki Türkleri endişelendiriyordu. Rumlar eoka adlı bir örgüt kurarak tedhiş hareketlerine başladılar. Kıbrıs Rumları kendi davalarını Yunanistan'a bağlayınca Kıbrıs Türkleri de davalarını Türkiye'ye bağladılar (Oberling, 1990, s.3-4).

Bu gelişmeler yaşanırken Yunanistan ilk kez meseleyi 16 Ağustos 1954 tarihinde Birleşmiş Milletlere götürdü. Siyasi komisyonun 14 Aralık 1954 tarihli toplantısında Türk Baş delegesi Selim Sarper Yunan iddialarına tarihi, coğrafi, stratejik ve hukuki bakımlardan cevap verdi. Türkiye'nin bu sıradaki politikası Kıbrıs'ın mevcut statüsünün korunmasına yöneliktir (Armaoğlu, 1959,s.61). Türk halkının ve Türkiye'nin Yunanistan'ın bu başvurusuna tepkisi sert oldu. Bu tepkinin etkisi ve İngiltere'nin karşı tavrı alması nedeniyle Yunan başvurusu BM gündemine alınmadı. Bir diğer önemli gelişme ise 1955 yılında toplanan Londra Konferansı'dır. Bu toplantıyı İngiltere, Yunanistan ve Rumların baskısı nedeniyle topladı çünkü bu baskılara karşı Türkiye'nin desteğine ihtiyacı vardı. Türkiye'de gelişmelerin ciddiyetini kavramıştı. Türk Yunan dostluğunu koruma uğruna Kıbrıs'taki Türkleri yalnız bırakamazdı. Konferansta Türk heyetine Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu başkanlık ediyordu. Zorlu Türkiye'nin tezini şöyle anlattı: "*Kıbrıs adasının Türkiye'nin savunması ve güvenliği açısından büyük önemi vardır. Bir savaş halinde Kıbrıs hesaba*

⁴ İngiliz Kralı V. George bir beratla Kıbrıs adasını 10 Mart 1925 tarihinde İngiliz Taç Kolonisi ilan etti. 1925'te Kıbrıs'ın İngiliz İmparatorluğuna bağlı Taç Kolonisi ilan edilmesiyle adadaki en yüksek İngiliz yöneticisi artık *Yüksek Komiser* yerine *Vali* olarak anılmaya başlandı (Gazioğlu, 2000, s.193).

katılmazsa, Türkiye'nin kuvvet ve kudretinin sürekliliği sağlanamaz. Lozan Antlaşması Kıbrıs'ın geleceğinin ilgili taraflar arasında tayin edilmesini öngörür. Taraflar ise Türkiye ve İngiltere'dir. Kıbrıs'a self determinasyon ilkesi uygulamaya kalkışmak, Lozan'ın kurduğu düzeni olumsuz yönde etkiler ve çok kapsamlı sonuçlar doğmasına sebebiyet verebilir." Konferans heyetinde bulunan Büyükelçi Melih Esenbel hatıralarında Zorlu'nun sözleriyle ilgili olarak Bakan'ın Batı Trakya ve On İki Ada'nın durumlarının yeniden ele alınabileceğini kastettiğini yazıyor. Dışişleri Bakanı Zorlu aynı konuşmasında başka önemli konulara da değiniyor: "Türkiye Lozan Antlaşmasıyla bütün haklarından feragat etmiş değildir. Antlaşmanın 16. Maddesi Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan toprakların kaderinin ilgililer tarafından tayin edileceğinin belirtildiğine değiniyor. Kıbrıs'ın Türkiye için stratejik önemi vardır. Savaş halinde Türkiye ancak güney limanları yoluyla beslenecektir. Kıbrıs adasına hakim olacak kuvvet, aynı zamanda Ege Denizi'ndeki adalarında hakimi olursa Türkiye gerçek bir çevrilme altına alınmış olur. Hiçbir ülke tüm güvenliğinin dost dahi olsa, müttefik de olsa başka bir devlete dayanmasına razı olamaz." diyerek adanın Türkiye için önemini dile getirmiştir (Esenbel, 1993, akt. Öymen, 2017a, s. 419-420). Toplantıdan bir sonuç çıkmaz ancak siyasi bakımdan Türkiye artık soruna resmen taraf olur ve bundan sonraki her gelişme de görüşüne ve onayına başvurulur (İsmail, 1998, s. 51).

Adada iki halk arasında sorunlar yaşanıyor hem de iki NATO üyesi ülke Türkiye ve Yunanistan karşı karşıya geliyordu. Ancak İngiltere hem adada etkisini sürdürmek istiyor hem de bir çözüm yolu arıyordu (Manisalı, 2003, s.31). 1956 yılına girildiğinde İngiltere Kıbrıs Valisi Harding'e özerklik konusunu ele alma görevi verdi. Türkiye de bu sırada 1956 yılında statüko yanlılığından taksim tezine geçildiğini BM oturumunda Türk temsilci Selim Sarper aracılığıyla ilan etti (Hasgüler ve Uludağ, 2004, s.268). İngiltere göstermelik bir muhtariyet çözümü arayışındaydı. 1947-1958 arası İngiliz sömürge yönetimi birbirine benzer çeşitli muhtariyet planları ortaya attı. "1947 Lord Winster Planı, 1948 Jackson Planı, 1955 I. MacMillan Planı, 1955 I. Ve II. Harding Planları, 1956 Radcliffe Planı, 1958 II. MacMillan Planı, 1958 SPAAK Planı." Bu planların ortak unsuru adadaki İngiliz hakimiyetinin devam etmesi üzerinde kurulmuş olmalarıydı. Sunulan bütün bu planlar enosis içermemesi nedeniyle Rumlar tarafından reddedilmişti (İsmail, 1998, s. 48).

Rum Yunan ikilisi MacMillan Planını ve Birleşmiş Milletlerin arabuluculuğunu reddederek meseleyi tekrar BM Genel Kuruluna götürmüştür. Ancak BM'den çıkan karar konuya barışçı, demokratik ve adilane bir çözüm bulunması şeklinde olmuştur. Bu durum karşısında Rumlar ve Yunanistan Kıbrıs'ın ikiye bölünmesini geciktirmek ve uygun zamanı beklemek düşüncesiyle Kıbrıs'ın bağımsızlığı prensibine razı olmuşlardır. Kıbrıs'ta bir devlet kurulmasının alt yapısını oluşturmak üzere Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin Dışişleri Bakanları Paris'te toplanmışlardır. Toplantı 18 Aralık 1958 tarihinde yapıldı. Bu toplantıdan sonra 3 hükümet temsilcisi Paris'te çalışmaya başladı. Paris'te varılan bu ilerlemeler 1959 yılı Şubat ayında Zürih ve daha sonra Londra Andlaşmaları'na yol açtı. Türk, Yunan ve İngiliz temsilciler 19 Şubat 1959 tarihinde Zürih Andlaşması'nı imzaladılar. Zürih ve Londra Andlaşmalarının da yer alan hükümlere göre Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Garanti ve İttifak Antlaşmaları hazırlanmış ve Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edilmiştir. 16 Ağustos 1960 gecesi 650 kişilik Türk alayı ve 950 kişilik Yunan alayı adaya antlaşmalar uyarınca yerleşmişlerdir (P.N. Vanezis, 1972, Nancy Crawshaw, 1972, akt. Alasya, 1987, s. 23-24).

Kıbrıs Cumhuriyeti, Kıbrıs Türk ve Rum halklarının eşit ve kurucu ortak olarak kurmuş oldukları Cumhuriyet'tir. Anayasa'ya göre Cumhurbaşkanı Rum, Yardımcısı Türk olacaktır. Cumhurbaşkanı Yardımcısının veto yetkisi vardı. Hükümette 3 Bakanlık Türklerde olacak ve Temsilciler meclisinde %30 Türk, %70 Rum vekil olması kabul edilmiştir. Bu oran devlet memuriyetinde de geçerlidir. Belli başlı beş kentin, Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk Belediyeleri olacak bunların meclisleri de ayrı bir seçimle belirlenecekti. İki bin kişiden oluşacak ordunun %60'ı Kıbrıslı Rum, %40'ı Kıbrıslı Türk olacaktı ve polis, jandarma ve ordu kuvvetlerinden en az birisinin komutanının Kıbrıslı Türk olması öngörülüyordu. Bir tane de Yüksek Anayasa Mahkemesi Kurulmuştu. Bu mahkemede bir Kıbrıslı Türk ve bir Kıbrıslı Rum hakim üyenin yanı sıra bir tane de tarafsız Türk, Yunan ve İngiliz olmayan bir hakim başkan olarak bulunacaktı (Oberling, 1987, s.52-53). Görüldüğü gibi Türkler bir azınlık olarak kabul edilmemiş “ *Fonksiyonel Federatif Sistem*” olan bir devlet ortaya çıkarılmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti kendine has bir yapıdadır. Çünkü bir devlet yaratılmış ama Kıbrıslı olan bir millet yaratılamamıştır (V. Zeki Serter, 1972, akt. Alasya, 1987, s.24).

2. 1960 KIBRIS CUMHURİYETİNDEN 1974 KIBRIS BARIŞ HAREKATI'NA KADAR OLAN SÜREÇTE YAŞANANLAR

Kıbrıs'ta Cumhuriyetin Kurulması ile artık yeni bir dönem başlamıştı. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Garanti ve İttifak Antlaşmaları ile mevcut düzeni korumak için Garantör ülkeler olmuşlardı. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilanı ile birlikte Rum toplumu Lideri Başpiskopos Makarios Cumhurbaşkanlığına, Kıbrıs Türk Lideri Fazıl Küçük ise Cumhurbaşkanlığı Yardımcılığına seçildiler (Olgun, 1991, s.20). Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştu ancak Rum lider Makarios hala enosis peşinde koşmaya devam ediyordu. Yeni kurulan Cumhuriyeti de, enosis amacının gerçekleşmesinde taktik bir manevra olarak görüyordu. Açıklamalarında Zürih ve Londra Antlaşmalarını zorla imzaladığından bahsediyor ve enosis fikrinden vazgeçmediğini savunuyordu. Makarios'un atadığı bakanlar ise asıl amacını ortaya çıkarmak için iyi bir örnektir. İç İşleri Bakanı olarak atadığı Polikarpos Yorgacis en azılı eoka teröristlerinden biridir. Yine aynı şekilde Çalışma Bakanlığına da eski eoka teröristlerinden Tassos Papadopoulos'u atamıştı (Oberling, 1987, s. 54).

Kıbrıs'ta ilk günden itibaren Anayasa ve Antlaşmalar ihlal edilmeye başlanmıştı. Özellikle dış politika konularında Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fazıl Küçük'e tanınan yetkiler ihlal ediliyordu. Küçük, dış politika konularında hiçbir şekilde tam olarak bilgilendirilmiyordu. Yurtdışındaki Rum asıllı büyükelçilerden gelen yazışmalar Küçük'ten gizleniyordu. 1961 Eylülünde Makarios Bağlantısız Ülkeler toplantısına katılırken Fazıl Küçük'e sormamıştı bile. Birçok önemli konu hükümete gelmeden Makarios aracılığı ile çözülmüyordu. Türk Bakanlar Hükümetin gündeminden son anlarda haberdar oluyordu. Devlet memuriyetin deki %30 Türk oranı uygulanmıyor ve 2000 kişilik Kıbrıs ordusunun oluşturulmasına yanaşılmıyordu. Böylelikle hükümetteki Savunma Bakanlığı'nı elinde bulunduran Türkler fiilen işlevsiz kalıyordu (Öymen, 2017a, s. 464).

Makarios durmadan enosis çabalarını sürdürüyordu. Kyko Manastırında 15 Ağustos 1962'de yaptığı bir açıklama da “*Kıbrıslı Rumların eoka kahramanlarının başladığı işi tamamlamak için harekete geçmeleri gerektiğini ve mücadelenin yeni bir biçim altında sürdüğünü ve hedefe ulaşılınca kadar da süreceğini*” belirtiyordu. Bakanları da Makarios'un düşüncesindeydi.

1962’de Yorgacis açıkça “*Kıbrıs’ta Rum olmayan, Rum gibi düşünmeyen ve kendini sürekli Rum gibi hissetmeyen kimselere yer yoktur.*” diyordu (Oberling, 1987, s.54-55).

1963 yılına girildiğinde Rumlar artık işi çıkırından çıkarmıştı. Makarios’un ilk amacı anayasayı değiştirmekti. 30 Kasım 1963’te Dr. Küçük’e Anayasa’da 13 değişiklik teklifi sundu. Bu değişiklikler Türkleri yönetimden uzaklaştırmak için yasal bir zemin öngörüyor ve devleti tamamen bir Rum devletine dönüştürme amacı güdüyordu. Değişikliklerden bazıları şöyleydi: “*Cumhurbaşkanı ve yardımcısına tanınan veto hakkının kaldırılması, birleşik belediyelerin kurulması, Kıbrıslı Türk ve Rumların kamu hizmeti ve orduya katılma oranlarının genel nüfustaki oranlarına göre belirlenmesi, Güvenlik ve savunma kuvvetlerinin sayılarının yasayla belirlenmesi...*” Değişiklik önerileri antlaşmalarla güvence altına alınmış değiştirilemez hükümlere yönelikti. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Makarios’un tekliflerinin kabul edilemez olduğunu açıkladı (Başbuğ, 2016, s.39).

Türkiye’nin ve Kıbrıs Türklerinin bu kararlı tutumu adadaki Kıbrıs Rumlarını ve liderleri Makarios’u zorbalık ve terör yoluna sevk etti. Kıbrıslı Rumlar 24 Aralık 1963 tarihinde adadaki Kıbrıs Türklerine saldırarak 24 Türk’ü şehit ettiler ve 40 Türk’ü de yaraladılar. Bu olaylar Türkleri yok etme planının başlangıcı idi. Bu katliamı durdurmak amacı ile Türk jetleri 25 Aralık günü Lefkoşa üzerinde uçmaya başladı. Adada bulunan 650 kişilik Türk Askeri ise karargahından çıkarak Lefkoşa’nın Türk kesimini korumaya aldı. Sahada bu gelişmeler yaşanırken diplomasi alanında da Türkiye Garanti Antlaşması gereğince Yunanistan ve İngiltere’yi harekete geçirdi. 3 devlet önce ortak bir kuvvetle Lefkoşa da ki saldırıları durdurmak üzere araya girdi. Ayrıca İngiltere’nin teklifi üzerine Türkiye ve Yunanistan ile birlikte Kıbrıs’taki Türk ve Rum toplumlarının temsilcilerinin katılımı ile 15 Ocak 1964 tarihinde Londra da bir konferans toplandı (Armaoğlu, 2019, s. 591-592).

Türkiye bu konferansta Türklerin can ve mal güvenliğinin sağlanmasını yani garantilerin arttırılmasını isterken, Rumlar garantilerin kaldırılmasını istediler. Konferans hiçbir sonuca varmadan 31 Ocak 1964 tarihinde dağıldı. 3 Garantör ülke ve Kıbrıs’taki Türk ve Rum toplumları arasında bir anlaşma sağlanamayınca konu BM Güvenlik Konseyine götürüldü. Uzun görüşmelerden sonra BM Güvenlik Konseyi 4 Mart 1964 tarihinde *186 sayılı* kararı kabul etti (Uçarol, 1995, s. 754; Önalp, 2010, s. 144). Bu karar da “*Kıbrıs’ta durumu kötüleştirecek davranışlardan kaçınılması bu amaçla bir BM Barış Gücü kurulması ve bir arabulucunun tayin edilmesi ve Kıbrıs Hükümeti’nden şiddet ve kan dökülmesini önleyecek her türlü tedbirin alınması*” isteniyordu. İşte bu “*Kıbrıs Hükümeti*” ifadesi yasadışı olan Rum hükümetinin yasal Kıbrıs Hükümeti olarak tanınmasını sağlamıştır. Bu karardan sonra dünya ülkeleri yasal hükümet olarak, Zürih ve Londra antlaşmalarına aykırı hareket eden Rum yönetimini tanıdı. Türkiye’de gerek Kıbrıs’ta çatışmaların durması ve Türklerin korunması için bir an önce ateşkesin sağlanması, gerekse de Güvenlik Konseyi üyelerinin kendisine Rumları yasal hükümet olarak tanımayacakları şeklinde verdikleri güvencelere inanarak bu karara olumlu oy vermiştir. Bu karar gaspçı Rum yönetiminin Kıbrıs Hükümeti olarak tanınmasını sağladığı için Türk ve Rum toplumlarının anlaşmasının önündeki en büyük engel olmuş ve Kıbrıs Rumlarının eline büyük bir koz geçmiştir (İsmail, 1998, s.87-88). Diplomasi de sözsöz güvenceler hiçbir anlam ifade etmez buradaki en büyük hata da hiçbir yazılı güvence alınmadan bu sözlere inanılmasıdır.

BM'nin 186 sayılı kararı gereğince 17 Mart 1964 tarihinde Barış Gücünün (UNFICYP) kurulması tamamlanmış. 24 Mart'ta Tuomiojia arabulucu olarak atanmıştır. 27 Mart'ta ise BM Barış Gücü göreve başlamıştır. Ancak Rum saldırıları durmadan devam ediyordu. BM Barış Gücü ise saldırıları durdurmak yerine Rum yönetimine yardım eder bir tavır içindeydi. Saldırıları başladığında bu kuvvetler aradan çekiliyor ve bir gözlemci gibi ölen ve yaralananların listesini tutuyordu. Bu durum BM güçlerinin Türklerin güvenliğini sağlayamayacağını gösteriyordu (İsmail, 1998, s. 89). Olayların artması ve önlenememesi üzerine Türkiye adaya asker çıkarmak amacıyla bir kere daha hazırlıklara başladı. 5 Haziran 1964 tarihinde hazırlıkların tam ortasında ABD Başkanı Johnson Başbakan İsmet İnönü'ye harekete engel olmak amacıyla sürpriz ve diplomatik dile uymayan ağır bir mektup gönderdi (Önalp, 2010,s.152). Mektupta Türkiye'nin müdahalesinden ciddi şekilde endişe duyulduğunu, Garanti Antlaşmasına göre garantör devletler ile müzakere edilmediğini bu yüzden müdahale edilemeyeceğini, iki NATO üyesinin çatışmasından kaçınılması gerektiğini ayrıca herhangi bir çatışma da Sovyet müdahalesine karşı Türkiye'yi savunamayacaklarını, 1947 tarihli antlaşma uyarınca verilen silahların verilmiş amacı dışında kullanılmayacağı belirtilmiş ve mektubun sonunda görüşmeler için ABD'de toplanılabileceği dile getirilmiştir (Şahin, 2019, s. 139-144). Mektup Ankara'da tam bir şok etkisi yarattı. Başbakan İsmet İnönü cevabi mektubunda gayet net bir şekilde düşüncelerini açıkladı ve Johnson tarafından yapılan daveti kabul etti (Şahin, 2019, s.145-158).

İsmet İnönü 22-23 Haziran 1964 tarihlerinde Washington'u ziyaret etti. Türkiye Kıbrıs'ta ki Türk toplumunun Londra ve Zürih Antlaşmalarıyla kazandığı hakların korunmasını istiyordu. Johnson İsmet İnönü ile görüştüktan sonra Dean Acheson'u aracı olarak tayin etti. Acheson'un hazırladığı planlar Rumlar tarafından reddedilince bu girişimde sonuçsuz kaldı. Rumlar yasal olarak Kıbrıs Hükümeti olarak tanınmasının arkasına saklanarak hiçbir çözüm yoluna gelmiyordu. Görüşmeler devam ederken Rum saldırıları da artmaya devam ediyordu. Rumlar Erenköy ve Mansura bölgesindeki Türklere saldırmaya başladılar. Barış Gücü bu saldırılar karşısında yine etkisiz kalınca Türk jetleri o bölgeyi bombardıman ederek Rum saldırılarını durdurdu. Kıbrıs'ta Rum saldırılarını durdurmanın güç kullanmadan önlenemeyeceği görülüyordu (Öymen, 2017a, s. 444-446).

Saldırıları bir süre durmuştu ancak bu seferde Makarios Türklerin yaşadığı yerlerde ekonomik boykota başvurdu. Makarios adadaki Türk toplumunu açlığa mahkum ediyordu. BM Sekreteri U Thant gönderdiği sert bir nota ile Makarios'u uyardı. Oberling'e göre (Oberling, 1990, s. 11-12): *“Makarios'un sindirme ve yıldırma politikasının bir amacı da Kıbrıs Türklerinin kitleler halinde adadan göç etmelerini sağlamaktır. Çünkü Kıbrıs Türkleri herhangi bir resmi belgeyi sağlama da bin bir güçlkle karşılaşırken, Kıbrıs'tan devamlı olarak ayrılmak isteyenlere pasaportları inanılmaz bir kolaylıkla veriliyordu.”*

Kıbrıs'ta 1965 ve 1967 yılları arası kısmen sakin geçmiştir. 1967 yılında Yunanistan'daki iç siyasi gelişmeler sonucu ABD destekli yeni rejim Avrupa Konseyinden dışlanınca Türkiye ile yakınlaşmak istedi ve görüşme talebinde bulundu. 10 Eylül 1967 tarihinde Keşan ve Dedeoğaç görüşmeleri yapıldı ancak bir sonuç elde edilemedi (Çeçen, 2005, s.62).

Rumlar 1967 yılının Kasım ayına gelindiğinde tekrar saldırılara başladılar. Rumların Geçitkale ve Boğaziçi Türk köylerine karşı ağır silahlar ile yaptığı saldırı Türkiye ve Yunanistan'ı savaşın eşiğine getirdi. Rumlar adada sayı ve ateş gücü bakımından üstündüler. Ağır olmayan

silahlar ve az sayıda güçle direnen adadaki Türkler'in mukavemeti akşama doğru kırıldı ve bu iki köy Rumlarca işgal edildi (Yavuzalp, 1993, s. 62). Bu arada Türkiye'de adadaki Türklerin can ve mal güvenliğini korumak için askeri müdahale hazırlıklarına başlamıştı. Hükümet TBMM' den gerekli yetkiyi almış askeri kuvvetler Kıbrıs'a çıkmak için hazırlıklara başlamıştı. Kıbrıs'ta ki Türk Büyükelçiliğinden istenen bilgilerde müdahalenin yakın olacağına işaret ediyordu (Yavuzalp, 1993, s. 89). İki NATO üyesinin savaşın eşğine gelmesi başta ABD olmak üzere büyük devletleri telaşlandırdı. Bu nedenle ABD Başkanı, Cyrus Vance'i savaşı önlemek ve krize diplomasi yoluyla bir çözüm bulunulmasını sağlamak üzere görevlendirdi. Vance kriz boyunca Ankara, Atina ve Lefkoşe arasında gidip gelerek yoğun bir diplomatik çaba harcadı. Vance'ın yoğun uğraşları sonucunda bir uzlaşmaya varılmış Türk ve Yunan hükümetleri aşağıdaki antlaşmayı kabul etmişlerdir (Oberling, 1987, s. 116):

“ İttifak Antlaşmasının öngördüğü sayıdan fazla olan Türk ve Yunan kuvvetleri 45 gün içinde geri alınacak. Yunan kuvvetlerinin Kıbrıs'tan çekilişine uygun olarak Türkiye'de savaş hazırlıklarını yavaş yavaş terk edecek. Milli Muhafız Teşkilatı kaldırılacak. Ayios Theodoros ve Kophinou'de mağdur olanlara tazminat ödenecek. UNFICYP'nin çap ve kuvveti artırılacak. Yunanlı General Grivas azledilecek.”

1968'e kadar iki tarafın üst kademesi arasında herhangi bir görüşme yapılmadı. Görüşmeler günlük sorunlar hakkında irtibat komiteleri arasında yapıldı (Denktaş, 2004, s. 21). O sırada Türkiye'de bulunan Kıbrıs Türk Meclisi Başkanı Denktaş Türkiye'den ayrılmadan önce Dışişleri Bakanı Çağlayangil ile görüştü. Bu görüşmede yaşananları Denktaş şöyle anlatıyor: *“ Çağlayangil'e vedaya gitmişim. Geçitkale ve Boğaziçi olayları nedeniyle atlatılan krize değindi. Görüşmelerin sağlıklı bir şekilde devamı ve mümkün olduğu kadar iyi bir sonucun alınması her tarafın çıkarıdır. Halkını bu baskıdan ve ablukadan kurtaracak manevrayı yap; iç konularda tamamen serbestsin; sizi kurtaran işinize gelen, halkının benimseyeceğine inandığın bir anlaşmayı yapmakta hürsün. Biz seni sonuna kadar destekleriz dedi. Ben otonom bölge formülünü anlattım. 1960 anlaşmalarını coğrafyaya oturtmaktır dedim. Çağlayangil başarabilirsen çok iyi olur dedi. Bende ancak Makarios garanti sistemini ortadan kaldırmak için uğraşıyor bu konuda heralde taviz verilmeyecek çünkü benim sunacağım formül bu garantilerin devamına dayalı olarak yapılacaktır. Bu altımızdan alınırsa boşlukta kalırız dedim. Çağlayangil ise o bizim işimizdir onu bize bırak bu konuda taviz verilemez. Hiçbir hükümet bu konuda taviz veremez”* dedi (Denktaş, 2008, s. 400). 1968 Mart'ından itibaren ikili görüşmeler tekrar başladı. İlki Atina'da ikincisi ise Ankara da yapılan görüşmeler alt seviyede her iki ülkenin Dışişleri Bakanlıklarının teknisyenleri arasında yapıldı. Bu teknisyenlerin son olarak toplandığı Viyana'da bir rapor hazırlandı. Bu rapor Türk ve Yunan Dışişleri Bakanlarının Londra'da yaptıkları görüşmelerde kabul edilmiştir. Bu durum üzerine Kıbrıs Rumları Türk bölgesinde uyguladıkları kısıtlamaları kaldırmışlardır. Bu gelişmelerden sonra BM Genel Sekreteri U Thant Kıbrıs'taki Türk ve Rum toplumlarını doğrudan görüşmeye davet etmiştir. Adadaki Türkleri temsilen Rauf Denktaş Rumları temsilen ise Klerides görevlendirilmiştir. İkili ilk görüşmeyi Lefkoşa da yaptıktan sonra Beyrut'ta tekrar buluştular. Daha sonra bu görüşmeleri 24 Haziran 1968'deki Ledra Palas otelinde ki buluşma takip etti. Görüşmelerin başarı sağlaması ve hiçbir etki ve baskı altında kalınılmaması için gizli yapılması kararlaştırıldı (Armaoğlu, 2019: 603).

1968 Haziranında başlayan ve 6 yıl devam eden görüşmelerde en ufak bir mesafe dahi alınmadı. Çünkü Rumların tek hedefi enosis idi. Türkler ise geçmişte yaşananların tekrar

yaşanmaması için adadaki Türk varlığının korunmasını talep ediyordu. Bu da iki ayrı federal devletten oluşan federal bir sistemle mümkün olabilirdi. Daha sonra görüşmeler ilerledikçe Türkler yapıcı olarak politika değişikliğine gitti ve bu yeni politika “*bölge muhtariyeti esasına dayanan üniter devlet*” olarak adlandırıldı. Birkaç bölgede toplanmış olan Türkler içişlerinde bağımsız olacaktı. Rum yönetimi bunu da reddetti (Armaoğlu, 2019, s.603-604).

3. KIBRIS BARIŞ HAREKATI'NDAN KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ'NİN KURULMASINA KADAR GEÇEN DÖNEMDE YAŞANANLAR

1968 yılında başlayan toplumlar arası müzakereler sürerken Rumlar arasında iki görüş hakimdi. Bu görüşlerden biri hızlı bir askeri hareketle Kıbrıs Türklerinin direnişi kırılarak enosisin ilan edilmesi, diğeri de uzun vadeli bir program çerçevesinde ekonomik ve siyasi baskılarla Türk direnişinin kırılarak enosis'e ulaşılmasıydı. İlk görüşü eoka'cılar ve cunta yanlısı güçler, diğeri görüşü de Makarios'cular savunuyordu. İşte bu iki görüşün varlığı Rumlar arasında da bir anlaşmazlığa neden oldu. Bilindiği gibi Makarios ekonomik baskıları artırıyor göç etmek isteyen Türklerinde işlerini kolaylaştırıyordu. Diğeri yandan ise Toplumlararası müzakereleri uzatıp Türklere otonomi bile verilmesine razı olmuyordu. Enosis konusunda askeri yolu seçenler ise eoka'yı canlandırarak eoka-b adlı Yunanistan'daki cunta destekli bir örgüt kurdular. İlk etkili eylemleri Makarios'u öldürme girişimiydi. Bu girişim başarısız oldu ve İçişleri Bakanı Yorgacis şüpheli şekilde bu olaydan sonra ölü bulundu. 1971 yılında terör örgütü eoka'nın lideri Grivas gizlice adaya döndü ve bu örgütün başına geçti. Makarios'u devirip kısa yoldan enosis'e ulaşmayı isteyen eoka-b ise saldırılarını yoğunlaştırdı. Adada şiddet olayları artarken Makarios bir açıklama yaparak “*Eoka-b'yi enosisin mezar kazıcıları*” olarak betimledi (İsmail, 1998, s. 118).

1974 yılının ortalarına doğru geldiğimizde durum bu şekildeydi. Atina Kıbrıs'taki askerleri ve yandaşları vasıtasıyla Makarios'a karşı bir kampanya başlattı. Bu durum üzerine Makarios Yunan Cumhurbaşkanı Gizikis'e yazdığı uzun bir mektupla bu durumu şikayet etti. Atina'nın ise bu mektuba tepkisi çok sert oldu. Ünlü eoka üyelerinden Nikos Sampson'un 15 Temmuz 1974 yılında Rum Milli Muhafız teşkilatının da desteğiyle yaptığı darbe sonucu Makarios iktidardan düşürüldü. Sampson “*Kıbrıs Elen Cumhuriyetini*” ilan etti ve kendisini Cumhurbaşkanı sıfatıyla kurduğu sözde devletin başına getirdi. Enosis hukuken olmasa da fiilen gerçekleşmiş oluyordu (Öymen, 2017a, s. 451).

Bu olay Türkiye de bir şok etkisi yarattı. Ecevit derhal il gezisini iptal edip Bakanlar Kurulunu topladı. Toplantı 16 Temmuz Salı günü sabah saat 09.00'da sona erdi. Başbakan Bülent Ecevit Türk ve Dünya kamuoyuna hükümetin görüşünü açıkladı: “*Kıbrıs'taki olay bir Yunan müdahalesidir. Adadaki anayasal düzen yıkılmış, yasal olmayan bir askeri yönetim kurulmuştur. Türkiye bunu andlaşmalara ve garantilere aykırı bulmaktadır.*” (Özakman, 2012, s. 290). Türkiye Garanti Antlaşmasının sağladığı yetkiye dayanarak önce diğeri bir garantör İngiltere ile adaya müdahale etmek istedi. Başbakan Bülent Ecevit Londra'ya gidip İngiltere Başbakanı Wilson ile görüştü. İngiliz üslerinden yararlanarak adaya asker çıkarma talebimizi ilettik ve daha sonra her iki ülke ortak bir şekilde müdahale ederek Kıbrıs'ta yeniden düzeni sağlayabilirdi. İngiltere bu öneriyi reddetti. İngiltere konunun BM ve NATO'da ele alınmasını istiyordu. 19 Temmuz günü BM Güvenlik Konseyi toplandı. Bu toplantıda konuşma yapan Makarios'un sözleri tarihe not düşülecek türdendi: “*Yunanistan'daki askeri cunta Kıbrıs'ın bağımsızlığına ve egemenliğine saygı*

göstermeksizin diktatörlüğünü Kıbrıs'a da taşımıştır. Adadaki darbe bir iç mesele değil, dışarıdan yapılmış bir istiladır." (Öymen, 2017a, s. 451-452).

BM' de ki görüşmelerin bir sonuca varmayacağını anlayan Türkiye daha fazla vakit kaybetmemek için Zürih ve Londra Antlaşmalarına dayanarak tek başına müdahale kararı aldı. 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs Barış Harekatı başladı. Artık adada ki Türklere kimse zarar veremeyecekti. Türk askerleri hızlı bir şekilde mevzi tuttular. 22 Temmuz akşamı BM Güvenlik Konseyi kararına uyularak ateşkese gidildi. Bu an'a kadar Türk askerleri Girne-Lefkoşa yolunu kontrol altına almışlar, Lefkoşa ve etrafındaki Türklere ulaşmışlardır. Ancak Türk askerinin tuttuğu bölge güvenlik açısından yeterli değildi. Kıbrıs'ın diğer bölgelerinde yaşayan Türkler hala tehdit altındaydılar. Bu arada Yunanistan da da cunta yönetimi devrilmiş yeni hükümeti kurması için Paris'te sürgünde yaşayan Karamanlis davet edilmişti. Kıbrıs'ta da Sampson'un yerini de Klerides almıştı (Öymen, 2017a, s.452-453).

Bu arada sorunun diplomatik yollarla bir çözüme ulaşması için ABD yoğun bir çaba içerisindeydi. Bu çerçevede Cenevre'de bir konferans toplandı. 30 Temmuzda konferans sona erdiğinde Türkiye ve Yunanistan arasında az konuda bir uzlaşma sağlanmıştı. Konferansın bitiminde yayınlanan ortak bildiri ateşkes koşullarına uyulacağı ve Türk bölgelerinden Yunan ve Rum kuvvetlerinin çekileceği belirtiliyordu (Gürel, 2018, s. 110). Ancak bu bildirin en önemli yanı Kıbrıs'ta iki özerk toplumun varlığının kabul edilmesiydi. 8 Ağustosta ki 2. Cenevre konferansında da anayasal sorunlar görüşülecekti. Böylece federasyon formülüne zemin hazırlanıyordu (Birand, 1975, s. 345). İkinci Cenevre Konferansı 8-13 Ağustos tarihleri arasında gerçekleşti. Burada Türkiye ve Kıbrıs Türk tarafı 2 öneri masaya getirdi. Rauf Denктаş adanın %34'ünün Kıbrıs Türklerine bırakılmasını ve iki kesimli bir federasyon kurularak yeni anayasa yapılmasını önerdi. Türkiye Dışişleri Bakanı Turan Güneş ise Kıbrıs'ta Türklerin yoğun yaşadığı 6 bölgede Türk kantonları oluşturulmasını önerdi. Ancak her iki öneride Rumlar ve Yunanistan tarafından reddedildi. İkinci Cenevre Konferansı hiçbir sonuç alınmadan dağıldı. 14 Ağustos sabahı Türkiye İkinci Harekatı başlattı. 3 gün sonra yeni bir ateşkes devreye girmeden Türk askerleri ve Kıbrıs Türkleri, bugün ki KKTC'nin topraklarını oluşturan alanı kontrol altına aldı (Gürel, 2018, s. 110-111).

Kıbrıs Barış Harekatı ile Türkiye Kıbrıs Türklerinin hak ve hukukunu korumuş Türklerin can güvenliğini sağlamıştır. Adanın Kuzeyi tamamen Türklerin kontrolüne geçmiş ve limanlar, madenler, su kaynakları Türklerin egemenliğinde kalmıştır. Kıbrıs'ın fiilen bölünmesinden sonra Türkler kuzey kısmında örgütlenerek devlet yönetimine geçmişler ve 1975 yılında Kıbrıs Türk Federe Devletini kurduklarını ilan etmişlerdir. KTFD'nin kuruluşu ile Türkler iki kesimli bir federasyonu adanın geleceği için daha uygun gördüklerini açıkça ortaya koymuşlardır (Çeçen, 2005, s. 64). KTFD'nin kurulması uzlaşmaz görünen Makarios'u dahi bir tedirginliğe sevk etti ve Makarios BM gözetiminde yapılan toplumlararası görüşmelere hükümetinin de katılmasına müsaade etti. 1977 yılının başlarında ise Kıbrıs Türk lideri Rauf Denктаş tarafından yapılan ve her iki liderin yüzyüze görüşmesini teklif eden öneriyi kabul etti. Lefkoşa'daki BM karargahında 2 kez yapılan toplantı sonucunda beklenmedik şekilde liderlerin görüşlerinde kısmen de olsa bir uyum sağlandı. Müzakereler sonrasında yayınlanan ortak bildiri "*Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk toplumlarının, her birinin ayrı bir toprak parçasını yöneteceği, bağımsız, bağlantısız ve iki toplumlu*

federal bir cumhuriyetin kurulması” gerektiğinden bahsedildi. Bu bildiri iki bölgecilik ilkesini kabul ediyordu (Oberling, 1990, s. 27).

Bu ilkeler ışığında görüşmeler devam edecekti ancak Makarios’un ani ölümüyle Rumlar arasında ortaya çıkan liderlik krizi nedeniyle görüşmeler bir süre kesintiye uğradı. 1978 yılında seçilen Kipriyanu ise federasyonun coğrafi temelleri ilgili tutumunu sertleştirdi. 1978 de BM Genel Sekreteri Waldheim bir iyi niyet girişimi başlattı. Kıbrıs Türklerinin sunduğu önerileri “*Somut ve Esaslı*” bulduğunu belirten BM Genel Sekreterinin aksine, Rum yönetimi bu öneriyi reddetti. Görüşmeler ancak 1979 yılının Mayıs ayında başladı. 18-19 Mayıs’ta gerçekleşen görüşmelerde Denktaş ve Kipriyanu “*On Nokta Antlaşması*” nı yaptılar. Bu Denktaş-Makarios Antlaşmasının biraz daha genişletilmiş haliydi. Ne yazık ki bu antlaşmada bir gelişme sağlamadı ve Rum yönetimi konuyu BM’ye götürerek sorunu uluslararası hale getirmek suretiyle görüşmelerin kesilmesine neden oldu.(Gürel, 2018, s. 162-163).

1980 yılında başlayan toplumlararası görüşmeler 1980-1983 yılları arası devam etti. Her iki kesimde aynı isteklerde ısrarlarını sürdürdüler. Kıbrıs Rumlarının istekleri şunlardır: “*Rumların çoğunluğuna dayanan bir yönetim, Türk askerinin adadan çekilmesi, bütün dünyaca tanınmış olan siyasi kimliğin muhafazası, göçmenlerin topraklarına dönmesi.*” Kıbrıs Türklerinin istekleri ise şöyleydi: “*Rumlardan ayrı bir toprak, bu toprak üzerinde özerk yönetim, Türkiye’nin askeri garantisinin devamı.*” Kıbrıslı Türklerin milli kimliklerini koruyabilmesi için bu istekleri son derece akla ve mantığa uygundu. Ancak Rumlar uluslararası arenada Türkleri uzlaşmaz olmakla suçluyordu. Klerides 2003 yılında “*Mahi*” adlı bir Rum gazetesine verdiği demeçte aslında olanı itiraf ediyordu: “*Müzakerelerde bizim stratejimiz Türklerin bütün tekliflerini reddetmek prensibi üzerine kurulmuştu, fakat bütün dünya onları uzlaşmaz olmakla suçladı.*” (Önalp, 2010, s.244-245).

Kıbrıs Türkleri çözümü müzakereler ve diplomasi yoluyla bulabileceğini savunmuşsa da bir sonuç elde edememiştir. Yunanistan destekli Rum yönetimi görüşmelerden kaçmış ve konuyu bir kez daha uluslararası arenaya taşımış önce Yeni Delhi’de kendi lehlerine bir karar çıkartıp daha sonra bu kararı BM Genel Kuruluna götürmüşlerdir ve BM’den 13 Mayıs 1983 tarihli kararı çıkartmışlardır. Karar metnindeki “*Kıbrıs Cumhuriyeti, Kıbrıs halkının tamamı ve toprağının bütünü ile tabii kaynakları üzerinde tam ve etkili egemenlik hakkına sahiptir. Kıbrıs Cumhuriyeti hükümetinin bu hakkının kullanılmasını sağlamak için bütün hükümetleri destek sağlamaya ve yardım etmeğe çağırır.*” (BM Genel Kurulu Kararı, A/37/1.63, 10 May 1983 akt. Alasya, 1987, s. 67). BM bu madde ile Kıbrıs’ın tamamen Rum egemenliğinde olduğunu dile getirmiştir. Türkiye ve Kıbrıs Türk’ü bu kararı kabul etmemiştir ve eğer Rum-Yunan ikilisi bu kararı uygulamaya çalışırsa Türk tarafının da “*Self Determinasyon*” hakkını kullanacağı dile getirilmiştir. Rum yönetimi 13 Mayıs 1983 tarihli BM kararından güç alıp ikili müzakerelere sırt çevirmiştir. Artık Kıbrıs Türk’ü için yapacak bir şey kalmamış ve 15 Kasım 1983 tarihinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Bu kararı içlerine sindiremeyen Rum yönetimi, İngiltere öncülüğünde BM’ye şikayette bulunmuşlardır. 17 Kasım 1983 tarihinde KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş BM Güvenlik Konseyi’nde yaptığı konuşmada Kıbrıs Türk Halkının adadaki tarihini ve yaşanan olaylardan bahsetmiş ve bunlara sebebiyet verenlerin Rum-Yunan ikilisi olduğunu açıklamıştır (Alasya, 1987, s.70). Ne yazık ki BM yine Rum yanlılığı yaparak “*541 sayılı*” hukuksuz bir karar almıştır. Karar da KKTC’nin bağımsızlık kararı geçersiz sayılıyor ve diğer tüm devletlerden KKTC’yi tanımamaları isteniyordu (Armaoğlu, 2019, s. 721)

4. KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİNİN KURULMASINDAN SONRA ANNAN PLANINA KADAR GEÇEN SÜREÇTE YAŞANAN GELİŞMELER

Bağımsızlık ilan edilmesine rağmen Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş güney ile Kıbrıs Türklerinin de ortak kurucu olacağı, iki toplumlu, iki bölgeci bir federasyon kurma fikrine kapıları kapatmıyordu. Nitekim KKTC'nin kuruluş ilanında da bu belirtiliyordu. Rum yönetimi de başka çare bulamayınca 1984 Eylülünde görüşmeler yeniden başladı. Uzun sürelerdir Kıbrıs Türk Kesimi ile eşitlik ilkesi içinde görüşmeyi reddeden Rumlar, bu seferde KKTC'yi tanıma anlamına gelir diye yüz yüze görüşmekten kaçınıp "*Proximity Talks*" adı verilen dolaylı görüşmeler yaptılar. İki liderde New York'ta bitişik odalardan müzakereleri sürdürüyorlardı. The Washington Post gazetesinin yorumuna göre "*Bu gelişmeyi mümkün kılan şey, Denktaş'ın tek taraflı bağımsızlık ilanı*" idi. Dolaylı görüşmeler sürerken iki kesimden de ilerlemeler kaydedildi. BM Genel Sekreteri Perez De Cuellar'ın sunduğu anlaşma metni Rum kesiminin istekleri doğrultusunda birçok kere değişikliğe uğradı. Cuellar'ın anlaşma metninin son şekline göre yeni Kıbrıs Devleti "*federal anayasa açısından iki toplumlu ve toprak açısından da iki bölgeci*" olacaktı. Bu plan bir nevi 1960 da kurulan devlete benzer nitelikler taşımaktaydı. Görünüşte planı hem Rum hem Türk tarafı beğenmişti. Geriye sadece 17 Ocak 1985 tarihinde New York'ta atılacak imzaya kalmıştı. Ancak o gün geldiğinde yapılan toplantıda Rum kesimi lideri Kyprianou anlaşmada ki her maddeye itiraz etti. Bunun nedeni hem Yunanistan'da iktidara gelen Papandreu hem de iç gelişmelerde yaşanacak oy kaybı idi (Oberling, 1990, s.30-32).

1988 yılına kadar durum stabil giderken 31 Ocak 1988 yılında Türkiye ve Yunanistan arasındaki gerginliği düzeltmek amacıyla hem Türkiye hem de Yunanistan Başbakanlarının ortak Davos Bildirisini yayınlaması her ne kadar doğrudan Kıbrıs ile ilgili olmasa da Kıbrıs görüşmelerinin tekrar başlamasına neden olmuştur. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'da Güney Kıbrıs Rum Yönetiminde Cumhurbaşkanlığını yeni kazanan Vasiliu'ya görüşme teklifinde bulundu ve 3 Mart 1988 tarihinde bir "*iyiniyet manifestosu*" yayımlayarak Vasiliu'yu işbirliğine davet etti. Ancak bu öneri de Rum kesimi tarafından reddedildi. Ancak ABD ve BM Genel Sekreteri'nin çabaları ile 1988 yılından 1990 yılına kadar Kıbrıs Türkleri ile Kıbrıs Rumları arasında bazı kesintilerde olsa görüşmeler meydana geldi ancak hiçbir sonuç alınmadan bu gelişmeler de son buldu (Uçarol, 1995, s.826).

Bir sonraki bölümde detaylı bir şekilde bahsedeceğimiz gibi Rum yönetimi 1990 Temmuzunda Kıbrıs Cumhuriyeti adına Avrupa Topluluğuna üyelik başvurusunda bulundu. Bu gelişme de görüşmelerin sekteye uğramasına neden oldu. 1990 sonrası diğer önemli bir gelişme ise BM'nin almış olduğu 649 sayılı karardır. 649 sayılı karar ile BM Genel Sekreteri artık çözüm için ana aktör haline gelmiş ve eli güçlenmiştir. 1991 yılı sonunda yeni Genel Sekreter Boutros Ghali göreve başlamıştır. Ghali Kıbrıs konusunda hızlı davranmış ve BM'ye bir dizi kararlar aldırıştır bunlar arasında en önemli olanı kendi ismiyle anılan "*Fikirler Dizisi*"dir (Bozkurt ve Demirel, 2004, s. 114). Kıbrıs konusunda çözüm bulunması için 1.tur görüşmeler Haziran 1992'de New York'ta başladı. Genel Sekreter Ghali bu turda KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'a kendi ismiyle anılan bir harita sundu. "*Harita Olmayan Harita (Non Paper)*" olarak anılan bu haritaya göre Kıbrıs Türk'üne %28.2 oranında toprak veriliyor, Güzelyurt dahil 37 Türk köyü Rum yönetimine bırakılıyor ki Güzelyurt KKTC'nin en önemli ve tek su kaynağı ayrıca binlerce Rum'un Kuzeye dönmesi ve Karpaz'da bir Rum kantonu oluşturulması öngörülüyordu. KKTC

Cumhurbaşkanı Denktaş bu öneriyi haklı olarak reddederek karşı önerisini sundu. Denktaş bir paket anlaşma çerçevesinde Güzelyurt bölgesinin Türk kesiminde kalması şartıyla toprakta %29(+) oranına razı olabileceğini belirtti. Temmuz ayında başlayan 2.tur görüşmelerde ise Genel Sekreter “*Fikirler Dizisi*” adıyla anılan çözüm önerisini sundu (İsmail, 1998, s.234). Fikirler Dizisi 100 madde + ek bir harita + 14 maddelik ek’ ten oluşuyordu. Giriş maddeleri 1977 Denktaş Makarios görüşmesine atıfta bulunuyor ve “*iki toplumlu, iki kesimli, eşit siyasi haklara sahip iki federe devletten oluşan federal bir cumhuriyetin*” kurulacağı belirtiliyordu. Metnin içeriğine bakarsak 18. Madde de “*iki federe devletin idantik (tam eşit) yetki ve fonksiyonları olacaktır*” deniyor. Burada dikkat edilmesi gereken nokta KKTC’nin isminin anılmamasıdır. Bürokraside Rumlara %70 Türklere %30 oran bırakılıyor. İki meclis öngörülüyor birinci mecliste oran 70:30, ikinci mecliste oran 50:50 olarak öngörülüyor ve kanunlar her iki meclisten geçecek deniyordu. Rauf Denktaş her iki mecliste de 50:50 oranı olması gerektiğini söylüyordu. Cumhurbaşkanı ve yardımcılığına ilişkin olarak ise Türklere daimi olarak Yardımcılık veriliyor. Cumhurbaşkanı Denktaş ise haklı olarak bunu kabul etmiyor ve rotasyon istiyordu. Bakanlıklar da ise Dışişleri Bakanı Türk olacak deniyor. Bakanlık dağılımında ise 70:30 oran öngörülüyordu. Rauf Denktaş 50:50 oranında ısrar ediyor. Temel haklar konusunda ise kişilerin adanın her yerinde hareket, yerleşme özgürlüğü ve konut edinme hakları olacağı ileri sürülüyordu. Bu da iki kesimliliği ortadan kaldıracağı için KKTC tarafından istenmiyordu. Haklı itiraz noktalarımızdan diğer biri ise Fikirler dizisinin garanti konusunu Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK)⁵ sistemine bağlaması idi. Oldukça muğlak bir sistem olan bu sistemde yaptırım gücü olmayan bir komitenin herhangi bir olayda nasıl müdahale edeceği bilinmiyor. İki taraf arasında en önemli görüş ayrılığı ise göçmenler konusudur. Rumlar 180 bin Rum’un kendilerine bırakılan ve Türk kesiminde kalan topraklara yerleştirilmesini istiyordu. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş “*KKTC’nin hiçbir şekilde tanınmadan adı Kıbrıs Cumhuriyeti iken geçici dönem sonunda Federal Kıbrıs Cumhuriyeti’ne dönüşecek devlete yamanmasına karşı çıkararak mutlaka referandumlara gitmeden önce geçici bir hükümetin kurulmasını ve belirli bir devlet disiplini içinde sonuca gidilmesini*” istiyordu (Demirer, 1993, s.179-185).

KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş sadece Rumlarla değil adeta bütün dünya ile müzakere ediyordu. Denktaş’a yoğun baskı vardı. Ancak Rauf Denktaş Kıbrıs Türk’ünün hakkını ve hukukunu korumak için hiçbir taviz vermiyor ve her engelle mücadele ediyordu. Bütün sıkıntılara rağmen 100 maddelik fikirler dizisininin 91 maddesi KKTC tarafından kabul edilmişti. Ancak Ghali buna rağmen raporunda Türkleri çözüm bulunamamasının sorumlusu olarak gösteriyordu. BM Ghali’nin raporuna dayanarak 25 Kasım 1992 tarihinde 789 sayılı kararı kabul etti. Bu kararda tüm Rum tezlerini destekleyen kararlara atıfta bulunulurken Kıbrıs’ta “*iki tarafın siyasi eşitliğini*” kabul eden 649 sayılı karara değinilmiyordu. Ayrıca Ghalinin haritası resmileştiriliyor ve görüşmelere esas olarak kabul ediliyordu. Ancak Rum kesiminde seçimleri Vasiliu yerine Klerides’in kazanması her şeyi değiştirdi. Çünkü Klerides Fikirler Dizisini reddediyordu. Rum kesimi bir öneriyi reddedince o öneri geçersiz sayılıyordu. Öymen’e göre “*Kıbrıslı Rumlar Bağımsız bir devletin*

⁵ Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı, soğuk savaş döneminde Avrupa’da güvenliğin artırılması için bloklar arasında diyalog sağlamak ve anlaşmazlıkları müzakere yolu ile azaltmak ve çözmek için kurulmuş olan bir müzakere formudur. 1994 yılında AGİK uluslararası bir teşkilata dönüşerek ismi Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı olarak değişmiştir (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-avrupa-guvenli-ve-isbirligi-teskilati-agit.tr.mfa> Erişim Tarihi: 13.11.2020).

temsilcisi gibi görülüyor, Türkler ise adeta siyasi varlığı olmayan bir toplum sayılıyorlardı. Kıbrıs Müzakerelerinde milletlerarası toplumun yaklaşımı buydu.” (Öymen, 2017a, s. 465).

Görüşmelerin hiçbir sonuca varmaması üzerine BM Genel Sekreteri Kıbrıs'ta “Güven Artırıcı Önlemler” adı altında bir paketi hemen imzalanacak şekilde New York'ta Kıbrıs Türk ve Rum kesiminin önüne koydu. Bu paket'e göre “Maraş bölgesinin tel örgüler içindeki bölümü BM denetimine bırakılacak, kullanıma ve yerleşime açılacak ve bu bölgeden Türkler ve Rumlar birlikte yararlanabileceklerdi. Bunun yanında Lefkoşa Havaalanı, BM yönetiminde ve denetiminde uluslararası trafiğe açılacak ve bu bölgeden Türkler ve Rumlar birlikte yararlanabileceklerdi. Lefkoşa Havaalanı, BM yönetiminde ve denetiminde uluslararası trafiğe açılacaktı” (Gürel, 2018, s.211). Bu paket Denктаş'ın önüne evet veya hayır demesi için konmuştu yani BM Genel Sekreteri anlaşmada herhangi bir değişikliğe izin vermiyordu. Denктаş bu anlaşmaya KKTC Meclisine danışmadan imza koyamayacağını söyledi. Önce Kıbrıs'a sonra da Ankara'ya geldi. BM Genel Sekreteri Ghali iki kesimi de 14 Haziranda New York'ta bir araya gelmeleri için davet etti. TBMM'de bir konuşma yapan KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş “ilk anda bu paketin ambargoyu yüzde 80-85 kaldıracacağı izlenimini almıştık ama sonra Lefkoşa'ya gidip uzmanlarla görüşünce çok ciddi sorunlar ortaya çıktı” açıklamasını yaptı ve 14 Haziranda ki New York toplantısına katılmayacağını yerine KKTC Dışişleri Bakanı Atakol'u göndereceğini ve Lefkoşa Havaalanı ile ilgili sorunların masada olacağını söyledi. BM Genel Sekreteri, Denктаş'ın yerine Dışişleri Bakanı Atakol'un gelmesini reddederek görüşmeleri süresiz erteledi (Cumhuriyet 15 Haziran 1993 akt, Gürel, 2018, s. 210-211).

Müzakere sürecini kurtarmak ve soruna diplomatik açıdan çözüm bulmak için KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş GKRY Başkanı Klerides'e yüz yüze görüşme teklifinde bulundu. 18-31 Ekim 1994 tarihlerinde Lefkoşa'da yapılan görüşmelerde Klerides Rauf Denктаş'a açıkça “Güven Yararıcı Paketle ilgilenmediğini; kendisi için hedefin Kıbrıs'ın AB üyeliği olduğu, AB üyeliğini kabul etmedikçe görüşecek bir şey olmadığını” söyledi (Denктаş, 2004, s. 112).

Görüşmeler bir çıkmaza girmişken Kasım 1993'de Yunanistan ile Rum Kesimi “Ortak Savunma Doktrini” imzalarlar. “Ortak Savunma Alanı” stratejisi kapsamında yeni askeri teçhizatlar alınmış, füze sistemleri sipariş edilmiş, paralı asker adı altında binlerce Yunanlı profesyonel asker adaya getirilmiş, Fransa ve Rusya gibi ülkelerden Tank sipariş edilmiş ayrıca Yunanistan'a verilmek üzere Baf ve Larnaka'da askeri üsler inşa edilmiştir. 1996 yılında ise Rusya ile yapılan anlaşma neticesinde ABD dahil diğer ülkelerin de tepkisini çeken S-300 füze sistemleri alınmıştır. Bu olaya Türkiye büyük tepki göstermiştir. S-300 sorunu füzelerin Kıbrıs yerine Girit'e yerleştirilmesi sonucu hiçbir çatışmaya mahal vermeden son bulmuştur. GKRY'nin bu hareketlerine karşılık, KKTC ve Türkiye Cumhuriyeti arasında 20 Ocak 1997 tarihinde imzalanan ortak deklarasyon ile “ Rum tarafınca sürdürülen ağır silahlanma çabalarının yanı sıra Güney Kıbrıs'ta hava ve deniz üsleri kurulması ile, Adada ve Doğu Akdeniz'de istikrar ve güvenliği tehdit eden bir durumun” meydana geldiği uyarısında bulunulmuştur ve “KKTC'ye yapılacak bir saldırı aynen Türkiye Cumhuriyeti'ne yapılmış bir saldırı telakki edilecektir” denilmektedir (Somuncuoğlu, 2002, s.134-163).

GKRY Başkanı Klerides 1994 yılından itibaren ortak bir görüş birliği olmadığı nedeniyle KKTC Cumhurbaşkanı Denктаş ile görüşmeyi reddetmişti. BM'nin yeni genel sekreteri Kofi Annan iki kesimi de tekrar görüşmelere davet etti. Böylece görüşmeler 19-13 Temmuzda New York'ta, 11-

16 Ağustos 1997’de İsviçre’de yeniden başladı. Bu görüşmelerde BM Genel Sekreteri ortaya yeni bir tasarı koydu ancak bundan da bir çözüm çıkmadı. Çünkü AB’nin 1998 yılında Rum yönetimi ile üyelik müzakerelerini başlatacağını açıklaması Rum yönetimini daha uzlaşmaz hale getiriyordu. 29 Haziran 1999’da BM’de kabul edilen “1250” ve “1251” sayılı kararlar da “ *Kıbrıs sorununun çözümünün tek egemenliğe ve uluslararası kimliğe sahip bir Kıbrıs Devleti formülüne göre olması gerektiği*” belirtilmekteydi. Buna karşın Kıbrıs Türk’ü BM’de alınan bu kararların objektif olmadığını açıklamakla yetindi (Önalp, 2010, s. 263).

1999 yılında Kıbrıs Türk ve Rum yönetimleri görüşmelere tekrar başlama kararı aldı. Denктаş ile Klerides arasında ki dolaylı görüşmelerin ilki 3-14 Aralık 1999 tarihinde New York’ta Kofi Annan ve Kıbrıs özel danışmanı Alvaro De Soto’nun girişimleriyle başladı. Müzakerelerde KKTC “*iki egemen devlet*” neticesinde bir çözüm isterken GKRY ise “*iki toplum*” görüşünü benimsiyordu. Bu nedenle bir anlaşma olmadı bu görüşmelerde. Daha sonra BM Genel Sekreteri Annan ikinci tur görüşmelerin Ocak 2000’de başlayacağını ilan etti. İkinci tur görüşmeler 31 Ocak-10 Şubat 2000 tarihleri arasında Cenevre’de gerçekleştirildi. Bu görüşmelerde KKTC “*konfederasyon tezi ve egemenlik haklarının*” tanınmasını istedi, GKRY ise “*toprak ve harita*” konularının konuşulmasını istedi. Görüşmeler Temmuz-Ağustos 2000 tarihinde devam etmesine rağmen uzlaşma sağlanamadı. Türk ve Rum yönetimleri liderleri 9-20 Nisan 2002 tarihleri arasında görüşmelere devam ettiler. Denктаş bu esnada kurulması öngörülen devlet ile ilgili geniş kapsamlı bir tasarı sundu. AB destekli GKRY ise uzlaşmaz politikasını sürdürüyordu (Önalp, 2010, s. 263-264).

Ocak 2002’den itibaren tekrar başlayan görüşmeler süreci *Annan Planı* adı verilen geniş kapsamlı bir planı ortaya çıkarmıştır (Özarslan, 2007, s. 37). Daha sonra beş kere değişikliğe uğrayacak olan bu plan ilk olarak BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından KKTC Cumhurbaşkanı Denктаş’ın New York’ta tedavisi devam ederken, Türkiye de genel seçimlerden sonra yeni hükümet kurulmamışken 11 Kasım 2002 de Türk ve Rum kesimine sunuldu. Annan her iki kesimden de planla ilgili saptamalarını bir hafta içerisinde sunmalarını istedi. Rumlar planı değiştirmek şartıyla müzakere edilebilir bulurken, Türkler ise “*Planı müzakere edilebilir bir hale getirmek için müzakereye hazır olduğu*” nu söyledi. İşte Annan Planı süreci böylece başlamış oldu (Düzgün, 2008, s.13).

2004 yılı başlarında yapılan görüşmeler sonrasında İsviçre’nin Bürgenstock kasabasında Annan planına son şekli verildi. Planın esası üzerinde Türklerin ve Rumların mutabakatı sağlanamadı. Öymen’e göre “ *Uluslararası ilişkilerde kabul edilen yöntem ancak ilgili hükümetlerin onayı alındıktan sonra anlaşma metninin gerektiğinde referanduma sunulabileceği ilkesi iken, Kıbrıs’ta farklı bir yöntem uygulandı ve iki hükümetin uzlaşmamış olması dikkate alınmadan metnin halkın onayına sunulması yoluna gidildi.*” Diğer bir garip nokta ise referanduma sunulacak metnin ekleri ile birlikte 9000 sayfalık bir metin olmasaydı. Referandumda kabul edilecek metin hukuki bir sonuç doğuracaktı Türkçeye bile tamamı çevrilmeyen bir metni halk bilmeden nasıl oylayacaktı. KKTC Cumhurbaşkanı Denктаş metnin tamamını inceleyip onaylamadığını açıklamıştı. Sadece halk değil görülüyor ki Türkiye’de ki politikacılarında bu metnin tamamından haberi yoktu. Türkiye de planın 200 sayfalık bir özeti TBMM üyelerine dağıtılmıştı (Öymen, 2017a, s. 473).

Bu planın içeriğine bakıldığında görülüyor ki planın asıl hedefi Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs ile bağlarının koparılmasıydı. Bu ise şu şekillerde sağlanacaktı: Annan planı ile iki kesimlilik ortadan kaldırılacak yıllar içinde Rumlar ile Türkler içiçe geçecek bu da çoğunlukta olan Rum kesiminin adaya egemen olması anlamına geliyordu, Türk askerinin hızlı bir şekilde adadan ayrılması ile güvenlik önce BM'ye daha sonra AB'ye geçiyor böylelikle Kıbrıs tamamen İngiltere, Yunanistan ve Rumlara kalıyordu, yeni bir Devlet kurulmuyor mevcut Kıbrıs Cumhuriyeti'ne Türk kesimi de eklenmiş oluyor (Bozkurt ve Demirel, 2004, s.101). Plan GKRY tezlerine yakın teklifler içermekte ve 1992 Ghali Fikirler Dizisi temel alınarak ortaya çıkarılmıştır. Planda Egemenlik yetkisine sadece federal devletin sahip olacağı bir Kıbrıs Federal Devleti'nin kurulması öngörülmektedir. En üst hukuk her ne kadar Kıbrıs Anayasası olacaksa da ilerde Kıbrıs AB'ye gireceği için bu kağıt üzerinde kalacak ve en üst hukuk AB Müktesabı olacaktır. KKTC önerilerinin aksine federal devlet ile kurucu devletler arasında görev dağılımı yapılmaktadır. Ayrıca "oluşturucu devletler, siyasi alanda, diğer devletler ile anlaşma imzalamaya" yetkili kılınmamıştır. Yine GKRY'nin istediği gibi parlamento 2 meclisli olacak sadece üst parlamento'da temsiliyet yarı yarıya olacak. Cumhurbaşkanlığı ve Yardımcılığı makamı kaldırılıyor bu da dolayısıyla veto hakkını ortadan kaldırmaktadır. Yürütme 1960 anlaşmalarının aksine etnik ayrılık getirmiyor iki halkın ortak görev alması öngörülmüyor ancak burada adadaki nüfusa göre oran belirleniyor. Tek bir siyasi vatandaşlık kimliği belirleniyor. Toprak düzenlemesi ve mal-mülk konularında KKTC'nin teklifleri göz ardı ediliyordu. Ve en önemlisi de Türkiye ve Kıbrıs Türk'ü için hayati bir konu olan 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmaları tekrar düzenlenecekti (Efegil ve Olcay, 2004, s. 120).

Nitekim KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş referandumdan yaklaşık bir hafta önce plana neden hayır denilmesi gerektiğini TBMM'de ki konuşmasında detaylıca açıkladı (Denktaş, 2004, s.234-235): " Ümit ederim ki dıştan ve Türkiye'den gelmekte olan tüm baskılara ve telkinlere rağmen halk kendi hür iradesini kullanacaktır. İçeriğini bilmediğini, zorla empoze edilmek istenen, 9000 sayfalık pakete evet demenin tehlikesini görecek ve ona göre hareket edecektir. Ben bu referandumda niye HAYIR diyeceğimi anlatmaya çalışacağım. Annan Planı sorumluluğu bizden almış halka vermiştir. Ben HAYIR diyeceğim çünkü bu anlaşma Rumlara, kısa bir süre içinde Kıbrıs'ın tümüne sahip çıkma olanağını vermekte, Kıbrıs Türk'ünü anavatandan ayırmaktadır. Bu anlaşma iki kesimliliği bozmakta, AB normları altında, bizi nereye götüreceği belli olmayan karmaşık idari ve siyasi bir çerçeve içine oturtmaktadır. Mal mülk sorunlarını halletmiyor, bunları bireyler arasında içinden çıkılmaz bir karmaşa haline getiriyor; geleceğin büyük kavgalarına zemin hazırlıyor. 1960 Antlaşmaları ile bize verilmiş olan garantileri zaman içinde tümüyle ortadan kaldırmaya açık kapı bırakıyor. Halkımızın yarısını göçmen yapıyor. Kıbrıs Meselesine Rum'un gözü ile bakarak tedbir öngörüyor ve Kıbrıs Türklerinin iki halktan biri olduğunu, bu halkın eşit egemenliğini kabul edecek cesareti gösteremiyor! HAYIR diyorum çünkü bu planda bize verilmiş olan haklar AB normları altında yok edilebilecektir. HAYIR diyeceğim çünkü AB Kıbrıs Hükümeti sahte adı altında Rum Yönetimi ile yaptığı anlaşmaya verdiği birincil hukuk statüsünü bizi de kapsayacak şekilde genişletmek niyetinde olmadığını açıklamıştır. HAYIR diyeceğim çünkü Rumların AB ile hazırladıkları 9000 sayfalık bir paketin geleceğimizi nasıl etkileyeceğini bilmiyorum... Çünkü bu paketin içinde, Meclisimizin onayından geçmeyen, ancak geleceğimizi ipotek altına alacak bir anayasa bile var. HAYIR diyeceğim, çünkü bu metod halkımıza hakarettir; onun varlığını, meclisini, otoritelerini hiçe sayarak başka ülkelerin Kıbrıs üzerinde kendi çıkarlarını sağlamak için kurulmuş bir mega hiledir. HAYIR diyeceğim çünkü bu plan bizi Türkiye'ye, Anadolu'ya ebediyen hasret bırakacaktır. "

Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin bu plan üzerindeki ana strateji dayanağı ise Rumların zaten bu planı reddedeceği yönündeydi. Bu varsayım doğrudu çünkü birkaç ay sonra zaten AB üyesi olacak Kıbrıslı Rumların bu plana evet denmesi beklenemezdi. Mevcut durumu korumak onlar için daha uygundu. Hükümetin dayandığı ikinci nokta ise Rumlar zaten hayır diyecek Türkler evet derse bundan Türkiye'nin ve Kıbrıslı Türklerin karlı çıkacağı yönündeydi. Kıbrıs'ın tarihine baktığımızda bu dayanak noktası çok zayıftı çünkü Kıbrıslı Türkler 1960'lardan itibaren her teklife olumlu yaklaşırken Rumlar reddetmişti ancak sonunda Londra ve Zürih Antlaşmaları hariç hep Rumlar karlı çıkmıştı (Başbuğ, 2016, s.173).

Kıbrıs'ta Türk ve Rum tarafında 24 Nisan 2004 tarihinde referanduma sunulan Annan Planı, Kıbrıslı Rumların %75.83 Hayır, Kıbrıslı Türklerin ise %64.91 Evet demesiyle son bulmuş ve bu plan uygulamaya konulamamıştır (Düzgün, 2008, s.224). Türklerin evet Rumların da hayır demesine rağmen Rum kesimi ödüllendirilmiş ve 1 Mayıs 2004'te AB üyesi yapılmıştır (Özarslan, 2007, s.37).

5. AVRUPA BİRLİĞİ VE KIBRIS

Doğu Bloku⁶'nun 1990'da dağılması ve bu ülkelerden gelecek bir tehdidin ortadan kalkması AB'nin dünyayı algılamasında yeni bir bakış açısı oluşturmuştur. Birincisi artık SSCB ve Varşova Paketi'nden gelecek bir tehdit kalmamıştı. İkincisi AB'nin ekonomik olarak rekabet gücü daha da artacaktı çünkü dünya pazarları artık bölünmüşlükten kurtuluyordu. AB'nin büyük ülkeleri de bu fırsattan yararlanacaktı. Bunun için öncelikle AB'nin kendi içinde daha da bütünleşmesi gerekiyordu ve böylelikle çevresini de şekillendirecekti. 1993'te ortaya çıkan Maastricht Anlaşması ilerisi için oluşacak AB'nin temellerini atıyordu. Ortak bir dış politika, ortak para birimi, AB kurumlarının uluslar üstü bir hal alması, ortak bir savunma bunlardan bazılarıydı. Türkiye Cumhuriyeti ise bu yapıda istenmiyordu. Erol Manisalı'ya göre “ *Büyük ve AB'ye göre Avrupa'dan farklı bir sosyal ve kültürel yapıya sahip Türkiye, geleceğin Avrupa Birleşik Devletlerinde bütün politik, ekonomik, sosyal ve kültürel dengeleri bozabilirdi.*” AB için Türkiye'nin Kıbrıs'taki varlığı da önem arz ediyordu. AB'ye göre Kıbrıs, Rum egemenliğinde Avrupa Birliğine kabul edilirse bu durum onlar için daha çok fayda sağlayacaktı. Yeni oluşan uluslararası konjonktürde Kıbrıs AB için stratejik bir önem kazanmıştı. Asya Pazarının batı kapısı, üç kıtayı karşıdan seyreden, Orta doğunun yanı başında bulunan bu ada başka bir gücün elinde bulunamazdı. AB'ye göre Kıbrıs kendilerinin Doğu Akdeniz'deki “ *ileri karakolu ve köprübaşı*” konumundaydı çünkü enerji güzergahı, ticaret yolları ve askeri üsler Kıbrıs'ın etrafında bulunuyordu (Manisalı, 2003, s.83-84).

AB ve Kıbrıs ilişkileri 1960'da Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduktan iki yıl sonra o dönem ki adı Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) olan birliğe başvurmasıyla başlamıştır. Ancak Rumların 1963'de anlaşmaları ve anayasayı ihlal ederek Kıbrıs Türkleri ile çatışıp Kıbrıs Türk temsilcilerini hükümetten uzaklaştırma girişimleri üzerine bundan sonraki müzakereleri Rum yöneticiler tek başına yürütmüştür bununla da yetinmeyip 1972 yılında AET ile Kıbrıs Cumhuriyeti arasında Ortaklık Anlaşması imzalanmıştır. Zürih ve Londra Andlaşmaları'na temelden aykırı bir şekilde Rum yönetimi, tüm Kıbrıs'ı temsil ediyormuş gibi hareket ederek ilerde AB'ye tam üyeliği sağlayacak hukuki süreci başlatmıştır. Yukarıda zikredilen anlaşmalara göre Kıbrıs Türkleri Kıbrıs Cumhuriyeti'nin eşit kurucu ortaklarından biridir. Rum yönetiminin tek yanlı bu hareketi

⁶ Soğuk savaş döneminde SSCB'nin yer aldığı ideolojik blok

uluslararası hukuka aykırıdır. Daha o günden itibaren AET Kıbrıs'la ilgili uluslararası anlaşmalara uymamış, uluslararası hukuku çiğnemiş ve tarafsızlığını yitirmiştir (Mor, 2008, s.988).

Kıbrıs Türk Temsilcisi Rauf Denktaş Kıbrıs Anayasasının 50. Maddesine dayanarak bu anlaşmayı hukuk dışı ilan etmiştir. Söz konusu maddeye göre “*Temsilciler Meclisinin herhangi bir kanunu ve kararı veya bunların bir kısmını cumhurbaşkanı ve yardımcısının birlikte veya tek başlarına veto edebileceklerini*” açıkça söylemektedir. 50. Madde *milletlerarası anlaşmalar, sözleşme ve anlaşma akdini*” de veto kapsamında zikretmektedir. Rauf Denktaş Türk temsilcilerin hiçbir aşamasına katılmadığı bir anlaşmanın hukuken geçerliliğinin olmadığını dile getirmektedir (Mor, 2008, s. 988-989).

Kıbrıslı Rumların girişimleri 1990'lı yıllardan itibaren uluslararası konjonktüründe etkisi ile yoğunlaşmıştır. 1990'ların başlarında BM çerçevesinde çözüm aranırken Avrupa Topluluğu (AT)'nin Türkiye'ye yönelik baskıları da artmıştır. Özellikle Yunanistan'ın 1981 yılında bu topluluğa üye olması ile Türkiye'ye karşı oluşan olumsuz bakış açısı 1990'lardan sonra kendini daha da çok hissettirmiştir. Çünkü Yunanistan elindeki veto kartını kullanarak deyim yerindeyse AB'yi çıkarları doğrultusunda hareket ettirmiştir. Yunanistan'ın Avrupa Topluluğu içindeki stratejik önemini bilen GKRY ise bundan istifade ederek AT'ye girmek için çalışmalara başlamıştır. GKRY 4 Temmuz 1990 tarihinde tekrar Kıbrıs'ın tamamını temsil ettiğini ileri sürerek tek yanlı olarak AT'ye tam üye olmak için başvuruda bulunmuştur (Ünalmiş, 2019, s. 61). KKTC 'de bu başvuruya 3 Eylül 1990'da itiraz etmiştir ancak Avrupa Komisyonu Birleşmiş Milletlerin KKTC'yi tanımamasını bahane ederek Rum yönetiminin başvurusuna olumlu görüş bildirmiştir (Karluk, 2012 akt Kuşat, 2016, s.116).

Eski Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Büyükelçi Onur Öymen GKRY'nin AB'ye üyeliği diye bir şeyin söz konusu olamayacağını belirtmektedir (Öymen, 2017b, s. 348) : “*Kıbrıs Devletini kuran Londra ve Zürih Antlaşmalarına Türkiye ile Yunanistan arasındaki dengeyi korumak için bir hüküm konulmuştu. Buna göre Kıbrıs, Türkiye'nin ve Yunanistan'ın aynı zamanda üye olmadığı bir uluslararası kuruluşa katılamazdı. Yunanistan AB'ye üyeydi ama Türkiye üye değildi. Bu nedenle GKRY'nin üyeliği söz konusu olamazdı. Konuştuğumuz Türk ve yabancı hukukçularında görüşleri bu doğrultuydu. Görüşmelerle yetinmedik, İngiltere'nin en önemli uluslararası hukuk uzmanlarından Prof. Mendelson'dan yazılı mütalaa istedik. Mendelson mütaalasında meseleyi bütün boyutlarıyla inceledikten sonra, GKRY'nin AB'ye üye olmak şöyle dursun, üye adayı bile olamayacağını bildirdi. Aynı görüşü savunanlardan biri de Kıbrıs Devleti kurulduğunda Anayasa Mahkemesi Başkanlığına getirilen Alman Hukukçu Prof. Forsthof'un yardımcısı Heinze oldu.*”

Avrupa Birliği Kıbrıs'ta Yunanistan tezlerinin etkisi ile Türkiye karşıtı bir tutum takınıyordu. Avrupa Birliği 1990'lı yıllarda yayınladığı zirve bildirimlerinde Kıbrıs'a değinerek bu sorunun Avrupa ile Türkiye'nin arasını açtığını ve bir an önce bir çözüm bulunması gerektiğini dile getirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti ise bu açıklamalara sürekli tepki göstermiştir (Çeçen, 2005, s.122-123). 24-25 Haziran 1994 tarihinde ki Korfu Zirvesi'nde Kıbrıs ile AB arasındaki müzakerelerin hızlandırılması istenmiş, 9 Aralık 1994 tarihindeki Essen Zirvesinde ise “*AB'nin ilk genişlemesinin Kıbrıs'ı da içereceği*” açıklanmıştır (Somuncuoğlu,2002, s.174). Avrupa Birliği GKRY ile 1995 yılında görüşmelere başlanabileceğini açıklamıştır. Çünkü AB ile Türkiye arasında 1995 yılında Gümrük Birliği imzalanacaktır AB'ye göre bu dönemde Türkiye'den bir ödün koparılabildi. Nitekim de öyle oldu. Yunanistan 1995 yılında Türkiye ile imzalanacak olan Gümrük Birliği

anlaşmasını veto edeceğini duyurunca AB'nin eline de bir fırsat geçti. Yunanistan bu vetoyu AB, GKRY ile tam üyelik görüşmelerine başlarsa kaldıracağını söyledi. Önce AB 24 Şubat 1995 tarihinde GKRY ile üyelik görüşmelerine başlanacağını resmi olarak açıkladı ardından 6 Mart 1995'de Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği Anlaşması imzalandı (Çeçen, 2005, s. 123). 4 Mart 1964 tarihli BMGK'nın 186 sayılı kararında yapılan diplomatik hatanın bir benzeri de 1995 yılında bu şekilde yapılmıştır.

AB'nin GKRY ile 1995 yılında görüşmelere başlaması üzerine Türkiye ve KKTC ortak bir deklarasyon yayınladı. 12 maddelik bu deklarasyonda Türkiye'nin garantisinin devam ettiği, Kıbrıs'ta nihai hedefin “*Kıbrıs Türk ve Rum taraflarının egemen eşitliğine dayalı, iki toplumlu ve iki kesimli federal bir çözüm*” olacağı, AB ile tam üyelik görüşmelerinin ancak Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının birlikte oluşturacakları görüş ve ortak heyetler aracılığıyla yapılması gerektiği vurgulanmıştır (İsmail, 1998, s. 356-357).

Bu arada AB zirvelerinde de Kıbrıs'a yönelik kararlar alınmaya devam edilir. 29 Mart 1996 'da ki *Torino Zirvesi*'ne 10 aday ülke ve Kıbrıs ile Malta davet edilirken Türkiye davet edilmez. Bu zirvede Kıbrıs ile Malta'nın üyeliği için görüşmelere konferansın bitiminden 6 ay sonra başlanacağı bildirilir. 13-14 Aralık *Dublin Zirvesi*'nde Avrupa Konseyi Kıbrıs'ta BMGK önerileri doğrultusunda çözüm bulunabilmesi için Türkiye'nin etkisini kullanmasını ısrarla vurgular. Kritik öneme sahip 1997 yılındaki *Lüksemburg Zirvesi*'nde ise, Kopenhag Kriterlerine uygunluk tüm katılım müzakerelerinin başlatılabilmesi için bir ön şart olarak kabul edilir. Bu zirvede Türkiye aday ülkeler arasında sayılmaz. Yunanistan ile tatminkar ilişkiler kurma, azınlık hakları, insan hakları gibi bir çok talebi kabul etmesi şartıyla Avrupa Konferansına davet edilir. Türkiye de Mart 1998'de yapılan konferansa katılmama kararı alır. Bu zirvenin en önemli yanı Türkiye dışındaki diğer aday ülkelere müzakere takviminin verilmesi daha sonra ise Kopenhag Kriterlerinin müzakerelere başlamak için ön şart haline getirilmesidir. GKRY başta olmak üzere diğer aday ülkelerde Kopenhag Kriterlerini yerine getirmedikleri halde müzakerelere başlanacakken, Türkiye'ye çifte standart uygulanmıştır (Somuncuoğlu, 2002, s. 207-208).

Türkiye, AB ve Kıbrıs üçgeninde diğer bir önemli gelişmede 1999 *Helsinki Zirvesi* kararlarıdır. Lüksemburg Zirvesinde yanlış yaptığını anlayan AB, Helsinki Zirvesiyle yeni bir taktik geliştirmiştir. Çünkü Türkiye, Lüksemburg Zirvesi ile bir nevi AB'den dışlanmıştır. AB ile Yunanistan, Türkiye'ye elindeki bütün kartları kaybetmiş oldu. Helsinki Zirvesi sonrasında ortaya çıkan “*Milenyum Deklerasyonu*”nda önemli kararlar alınmıştır. Türkiye tekrar AB üye adaylığı statüsünü elde etmiştir. Deklerasyon'un 9.maddesinin b fıkrasında “*Avrupa Konseyi, siyasi çözümün Kıbrıs'ın AB'ye katılımını kolaylaştıracağını vurgulamaktadır. Katılım müzakerelerinin tamamlanmasına kadar herhangi bir çözüme ulaşamamış olması durumunda, Konsey, katılım konusunda bu ön şarta bağlı olmaksızın karar verecektir. Konsey bu durumda, ilgili tüm faktörleri dikkate alacaktır.*” denilmektedir. Bu gün Kıbrıs sorunu Türkiye AB ilişkilerine endekslenebilmiş ise işte bu zirve sonucu alınan kararlar ve özellikle 9.maddenin b fıkrası ile sağlanmıştır. Bu kararlar Kıbrıs'ın AB'ye üyeliği için kolaylaştırıcı bir tavır takınılmıştır (Mor, 2019, s.227-230). AB'nin almış olduğu bu yanlı kararlar amacının Türkiye'den müzakereler esnasında ödün koparmak olduğu çok açıktır.

AB ile GKRY arasındaki ilişkiler gün geçtikçe artmıştır. AB 5 Eylül 2001 tarihli Kıbrıs İlerleme Raporunda: “*Çözümsüzlüğün GKRY'nin üyeliğine engel oluşturmayacağını ve Türkiye'nin*

güç kullanması ile herhangi bir kazanım sağlayamayacağını belirterek, GKRY'nin AB üyeliği için ön koşul olan Kopenhag Kriterlerinin siyasi ve ekonomik bölümüne tamamen uyum sağlamış olduğunun ve üyeliğe en yakın aday olduğunun altı çizilerek vakit kaybetmeden AB'ye katılımı bekleyebileceği” açıklanmıştır. AB'nin bu Rum yanlısı açıklaması üzerine Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Müsteşarı Faruk Loğoğlu; “ *AB'nin Güney Kıbrıs'ın üyeliğine ilişkin her adıma karşılık Türkiye'nin de mukabil adımlar atacağını”* belirtmiştir (Tamçelik, 2001 akt. Bozkurt ve Demirel, 2004, s. 215-216).

2002'de gerçekleşen *Kopenhag Zirvesi* sonucu çıkan kararlarda Kıbrıs için önemlidir. Artık AB açıktan bir şekilde GKRY yanlı bir politika izlediğini deklare etmekte ve Kıbrıs için KKTC ve GKRY arasında görüşmeler devam ederken GKRY'nin elini güçlendirecek hamleler yapmaktadır. Bu da zaten AB desteğini ve üyeliğini garantileyen GKRY'yi cesaretlendirmekte böylelikle çözüm için sunulan her teklifi reddetmelerine sebep olmaktadır. 2002 Kopenhag Zirvesi sonuç bildirgesinin 3. paragrafında GKRY görüşmelerini tamamlayarak 1 Mayıs 2004'te AB'ye üye olacak 10 ülke arasında sayılmaktadır. Yine 10. Paragrafta Kıbrıs ile ilgili olarak, birleşmiş bir Kıbrıs'ın üye olması tercih edildiği belirtilmektedir. 12. paragrafta ise “*eğer çözüm gerçekleşmezse, AB müktesabatının adanın kuzeyinde uygulanması aksine bir karar alınana kadar askıya alınacaktır”* denilmiştir. Ve ayrıca AB'nin Annan Planı çerçevesinde bir çözümü benimsediği belirtilmiştir. Özarslan'a göre: “ *Kopenhag Zirvesi sonuç bildirgesinde ilk dikkat çeken konu Kıbrıs Rum Tarafının AB üyeliğinin tescil edilmiş olmasıdır.*” (Özarslan, 2007, s. 153-154).

2004 yılında yapılan Annan Planı Referandumunda KKTC'nin bu plana evet, GKRY'nin ise Hayır oyu vermesine rağmen, GKRY Mayıs 2004 tarihinde diğer 9 aday ülke ile birlikte Avrupa Birliğine tam üye olarak kabul edildi. Çünkü zaten AB üyeliğini garantileyen GKRY'nin bu plana evet demesi de beklenemezdi. AB yaptığı hatalarla (ya da bilinçli olarak) hep GKRY'nin elini güçlendirecek diplomatik hamleler yapmıştır. KKTC ise haksız bir şekilde cezalandırılmaya devam etti ve Türkiye dışında hiçbir ülke tarafından tanınmadı. Ayrıca KKTC'ye uygulanan siyasi, ekonomik ve sportif ambargoların hiçbiri kaldırılmadı. Anlaşılan o ki AB, GKRY ve Yunanistan elindeki veto kartını kullanarak Türkiye'den ve KKTC'den tavizler koparmaya çalışacaktır (Öymen, 2017a, s. 475-476). Türk diplomasisi ise bu konuda her daim bilinçli olmalıdır. Artık Kıbrıs için Türkiye Cumhuriyeti ve KKTC yeni bir ortak politika belirlemelidir.

SONUÇ

Kıbrıs sadece bir ada olarak değil, stratejik konumu itibariyle de önemli bir yere sahiptir. Doğu Akdeniz'in tam ortasında bulunan Kıbrıs, enerji geçiş güzergahlarına yakınlığı, çevresindeki enerji kaynakları ve Ortadoğu bölgesine yakınlığı ile bir çok devletin üzerinde egemenlik kurmak için uğraştığı bir alan olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti için ise Anadolu topraklarının güvenliği, Doğu Akdeniz'deki çıkarları ve adada yaşayan Kıbrıs Türk Halkı ile tarihi ve kültürel yakınlığı bu adayı önemli kılmaktadır. Türkiye'ye sadece 40 mil uzaklıkta olan Kıbrıs eğer yabancı bir gücün eline geçerse Anadolu topraklarının güney kısmını savunmak tamamen zorlaşır. 1571 yılında Osmanlı Devleti egemenliğine geçen Kıbrıs 1878 yılına kadar en huzurlu dönemini yaşamıştır. 1878 yılında ise dönemin siyasi gelişmelerinden kaynaklı olarak Kıbrıs egemenliği Osmanlı Devletinde kalması şartıyla idaresi bazı koşullara bağlanarak İngiltere'ye devredilmiştir. İngiltere

1914 yılına kadar adayı bu şekliyle yönetirken, 1914 yılında Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında savaşa katılması neticesinde adayı tek yanlı bir şekilde ilhak etmiştir. Bu ilhak ise Lozan Antlaşmasıyla ve belli şartlarla tanınmıştır. Ancak yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Kıbrıs ile bağımlı koparmamış adaya ekonomik ve siyasi olarak desteklerini sağlamıştır.

Kıbrıs'ın asıl uluslararası platforma çıkışı 1950 sonrasında rastlamaktadır. İngiltere'nin 2. Dünya Savaşı sonrası sömürgelerinden tek tek çıkmaya başlaması sıranın Kıbrıs'a da geleceğinin göstergesiydi. Önce Rumlar adanın Yunanistan'a bağlanması için çalıştılar ardından da şiddet eylemlerine başladılar. Bu arada Türkiye'nin politikası mevcut durumun korunması idi. Ancak ilerleyen süreçte İngiltere'nin adadan çekileceği kesinleşince Türkiye'de Kıbrıs konusunda politikasını değiştirmiştir. Lozan Antlaşmasına göre de eğer İngiltere Kıbrıs'ın egemenliğini başka bir devlete devrederse Türkiye'de Kıbrıs konusunda söz sahibi oluyordu. 1958 yılında başlayan müzakereler sonucunda Zürih ve Londra Antlaşmaları ortaya çıkmış ve 1960 yılında Kıbrıs'taki Türk ve Rumların eşit, egemen ve ortak kurucu olarak kurduğu ve Türkiye, Yunanistan ile İngiltere'nin de garantör olduğu Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur.

Kıbrıs'ta artık yeni bir dönem başlamıştır. Kendine özgü bir devlet kurulmuştur. Ancak bu devleti daha ilk günden benimsemeyen Rum yöneticiler önce Kıbrıs Türk yöneticilerini anayasaya aykırı olarak hükümet işlerinden uzaklaştırmışlar ardından da 1963 yılında Kıbrıs Türklerine saldırılar düzenleyerek 1960'da kurulan devleti ortadan kaldırmışlardır. 4 Mart 1964'te BMGK'de alınan karara sırtını dayayan Rum yönetimi bugüne kadar o kararı arkasına alıp mevcut *status quo*'yu korumak için çaba harcamakta ve tüm çözüm önerilerine sırt çevirmektedir. 1974 yılında Yunanistan destekli darbe neticesinde Rum Cumhurbaşkanı Makarios devrilince yerine Türk düşmanı eski eokacı Nikos Sampson geçmiştir. Bu Türkiye ve Kıbrıs Türk'ü için büyük tehlike olmuştur. Türkiye garantörlük hakkını kullanarak Kıbrıs Barış Harekatını icra etmiş ve ada fiilen ikiye ayrılmıştır. 1974' den sonra görüşmeler devam etmiş ancak Rum yönetiminin uzlaşmaz tutumu değişmediği için bir netice alınamamıştır.

Rum yönetimi sürekli konuyu BM ve diğer uluslararası kuruluşlara götürüp kendi lehlerine karar çıkartmaya kalkışıp hiçbir çözüme yanaşmayınca artık Kıbrıs Türklerinin de kendi devletini kurma hakkının vakti gelmişti. Bu nedenle 1983 yılında Kıbrıs Türkleri self determinasyon hakkından yararlanarak KKTC'yi kurmuşlardır. Bu devleti tek tanıyan ülke Türkiye olmuştur. Pakistan ve Bangladeş'in tanıma girişimleri ise ABD ve BM baskılarıyla önlenmiştir. Artık adada iki devlet vardır. Bu iki devlet daha sonraları müzakereler yoluyla çözüm arayışlarına girişseler de GKRY yöneticilerinin her şekilde uzlaşmazlık politikası izlemesi nedeniyle bir sonuç alınamamıştır.

1990 sonrası Kıbrıs'ta yaşananlara Avrupa Birliği'nde dahil olmuştur. Toplumlararası müzakereler devam ederken Rumların tek yanlı, bütün ada adına tam üyelik başvurusunu kabul eden AB uluslararası hukuk ve kendi hukukuna aykırı hareket etmiştir. Çünkü Londra ve Zürih anlaşmalarına göre Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte üye olmadığı bir kuruluşa Kıbrıs'ta üye olamaz. Bunu saygın birçok uluslararası hukukçu da dile getirmektedir. Ancak bunu anlamayan AB, Yunanistan'ın da elindeki veto kartını iyi kullanması neticesinde her koşulda GKRY'nin yanında yer almış Rumlarda bunu bilerek 1990 sonrası sunulan her teklifi reddetmişlerdir. AB'nin Kıbrıs'ta izlediği politika toplumlararası görüşmelere olumlu katkı sağlamamıştır. 2004 yılına gelindiğinde BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın kendi adıyla hazırlamış olduğu Rum tezlerine

yakın ve tuzaklarla dolu plan'ı dahi Rumlar reddetmiştir. KKTC'de ise bu referandum'a AB propagandası neticesinde ne yazık ki evet oyu çıkmıştır. Buna rağmen Rumlar ödüllendirilmiş ve 1 Mayıs 2004 tarihinde Avrupa birliğine üye olmuşlardır. Bu tarihten sonra da müzakereler devam etmesine rağmen ki en son 2017'de başlayan Crans Montana görüşmeleri de Rumların bir türlü uzlaşmaya yanaşmayan politikası yüzünden hiçbir sonuca varmamıştır. Zaten 2004 yılından sonra adada hak bir çözüm bulunma olasılığı ve eşit egemen, iki kesimli, iki toplumlu federatif yapıda bir ortak devletin tekrar kurulması zorlaşmıştır. Hem neredeyse tüm dünyaca bütün Kıbrıs'ın hükümetiymiş gibi tanınan bir GKRY hükümeti hem de AB üyesi olmuş elinde veto kartı bulunan bir GKRY hükümeti var. Bu yüzden Türkiye Cumhuriyeti ve KKTC, federasyon dışında yeni bir ortak politika belirlemelidir. Aynı şeyleri deneyip farklı sonuçlar beklemek hem diplomasiye hem de insan mantığına aykırıdır. Zaten artık oluşan siyasi konjonktürde yeni bir politikanın oluşmasına da ihtiyaç vardır. Bu politika da KKTC'nin diğer ülkeler tarafından da tanınması için diplomatik girişimlerin başlatılması olmalıdır. Vakit kaybetmeden tüm diplomasi araçlarını kullanarak KKTC'nin tanınmasına yönelik çalışmalara başlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Alasya, H.F., (1987), Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Armaoğlu, F., (2019), 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995), Kronik Kitap Yayınları, İstanbul.
- Armaoğlu, F., (1959), "1955 Yılında Kıbrıs Meselesinde Türk Hükümeti Ve Türk Kamuoyu" Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 14 (2), s.57-86.
- Başbuğ, İ., (2016), Unutulan Ada Kıbrıs, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Bilgin, M. S., (2014), "1964 Johnson Mektubu Öncesi Ve Sonrası Dönemde Kıbrıs'ta Türk-İngiliz İlişkileri", Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi Ve Geleceği Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 11-13 Aralık 2014 Gazimağusa, Yayına Hazırlayan: Duygu Türker Çelik, Ankara: Atatürk Kültür Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, s. 3-11.
- Birand, M.A., (1975), Otuz Sıcak Gün, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Bozkurt, E., ve Demirel, H., (2004), Birleşmiş Milletler Ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Çeçen, A., (2005), Kıbrıs Çıkmazı, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.
- Demirer, M.A., (1993), Türk'ün Onur Sorunu Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Denktaş, R.R., (2004), Kıbrıs Girit Olmasın, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Denktaş, R.R., (2008), Kıbrıs Elli Yılın Hikayesi, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul.
- Düzgün, B., (2008). Kıbrıs'ta Ümit Ve Hüsrana Annan Planından Referandum'a Bir Dönemin Perde Arkası, Ayraç Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Efegil, E., ve Olcay, A., (2004), "Tarafların Kıbrıs Sorunu'na yaklaşımları" Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD), (1) , s.113-122 .
- Gazioğlu, A. C., (2000), Enosis Çemberinde Türkler, Kıbrıs Araştırma Ve Yayın Merkezi, Lefkoşa.
- Gürel, Ş.S., (2020), Kıbrıs Tarihi 1878-1960 Kolonyalizm, Ulusçuluk Ve Uluslararası Politika, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Gürel, Ş.S., (2018), Tarihsel Boyutları İçinde Türk – Yunan İlişkileri 1821-1993, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

- Hakeri, B.H., (1993), Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi, KKTC Milli Eğitim Ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa.
- Hasgüler, M., ve Uludağ, B., (2004), Kriz Üçgeninde Türkiye, Ortadoğu, Avrasya Ve Kıbrıs Yazıları (1997-2003), Anka Yayınları, İstanbul.
- İsmail, S., (1998), 150 Soruda Kıbrıs Sorunu, Kastaş Yayınevi, İstanbul.
- İsmail, S., (2000), Kıbrıs Sorununun Kökleri, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul.
- Kuşat, N., (2016), "Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Zayıf Halka Kıbrıs-Weak Link In Turkey-European Union Relations: Cyprus", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(15), s.112-133.
- Manisalı, E., (2003), Dünden Bugüne Kıbrıs, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Mor, H., (2008), "Kıbrıs Sorununun Türkiye-AB İlişkilerine Endekslenmesi Süreci", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 12(1), s.983-1026.
- Mor, H., (2019), Türk Dış Politikasında Kıbrıs Ve AB Çıkmazı, Çizgi Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Oberling, P., (1987), Bellapais'e Giden Yol, Çev. M. Erdoğan, Genelkurmay Askeri Tarih Ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Oberling, P., (1990), Kıbrıs Faciası, Çev. F. Armaoğlu, Atatürk Kültür Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Olgun, A., (1991), Kıbrıs Gerçeği 1931-1990, Demircioğlu Matbaacılık, Ankara.
- Önalp, E., (2010), Geçmişten Günümüze Kıbrıs, Berikan Yayınevi, Ankara.
- Öymen, O., (2017a), Silahsız Savaş Bir Mücadele Sanatı Olarak Diploması, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Öymen, O., (2017b), Zor Rota Gençlik Ve Diploması Anıları, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Özakman, T., (2012), Çılgın Türkler Kıbrıs, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Özarslan, B.B., (2007), Uluslararası Hukuk Açısından Kıbrıs Sorunu Ve Avrupa Birliğinin Yaklaşımı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Özey, R., (2001), "Adalar Denizi Ve Batı Anadolu Bölgesi Hakkında", Marmara Coğrafya Dergisi, 1(3), s.27-36
- Somuncuoğlu, S., (2002), Arka Kapımıza Dayandılar Kıbrıs'ta Sirtaki, Boyut Tan Matbaası, Ankara.
- Şahin, H., (2019), Johnson Mektubu, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı İnternet Sitesi: <http://www.mfa.gov.tr>
- Uçarol, R., (1995), Siyasi Tarih (1789-1994), Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Ünalmiş, A.N., (2019), AB' nin Kıbrıs Sorununa Bakışı Ve Türkiye AB İlişkileri (1960-2012 Arası Dönem), Akçağ Yayınları, Ankara.
- Yavuzalp, E., (1993), Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Yolak, S., (1989), 1571'den Günümüze Kıbrıs Türk Yönetimleri, KKTC Milli Eğitim Ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa.
- Zia, N., (1975). Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçişi Ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.